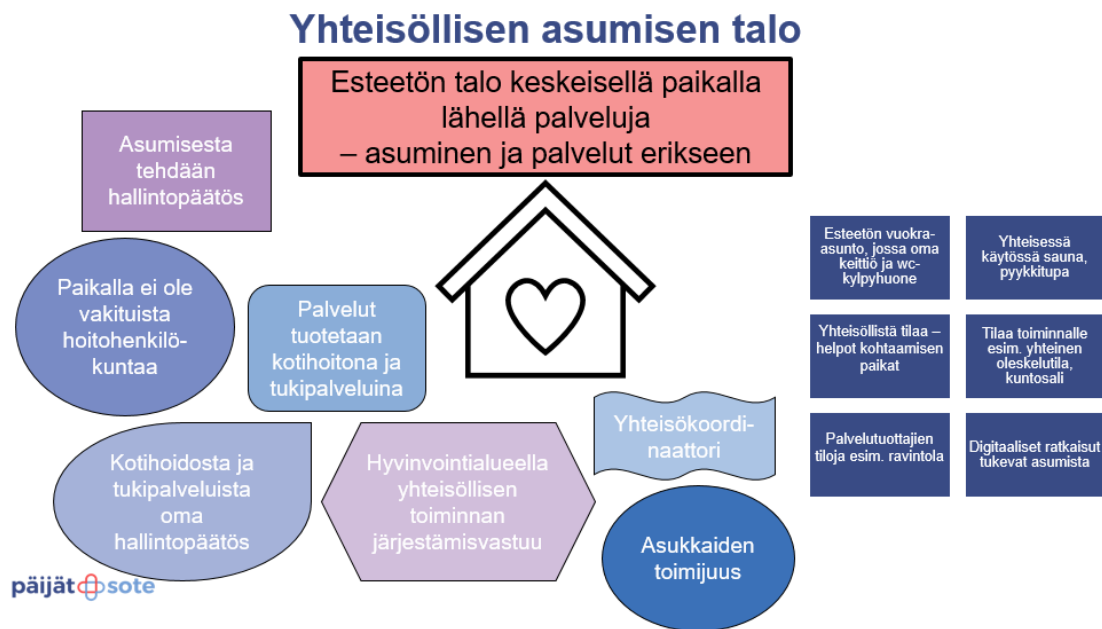

Yhteisöllinen asuminen

Päijät-Soten JOPA-malli

JOPA-hanketiimi

Kati Ruusuvirta, Laura Nummela ja Marko Hiekkänen

30.8.2021 - 31.12.2022

Sisällys

1	Johdanto, tausta ja tarkoitus	1
1.1	Yhteisöllisen asumisen ja JOPA-asumisen termistö.....	1
1.2	Tausta	3
1.3	Tarkoitus.....	4
1.4	Tahtotila.....	5
1.5	Lainsäädännölliset näkemykset	5
1.6	Taustoitusta asumispalvelujen tilanteesta erityisesti kohdekunnissa.....	6
1.7	Mitä yhteisöllinen asuminen vaatii hyvinvointialueelta	7
1.7.1	Yhteistyö kuntien kanssa	8
1.8	Lain mukaisen yhteisöllisen asumisen eroavuudet verraten senioriasumiseen ja nykyiseen palveluasumiseen.....	8
2	Yhteisöllisen asumisen yksikön perustaminen	11
2.1	Lainsäädännön näkökulma	11
2.2	Tarpeen selvittäminen laskentamallin avulla	11
2.3	Yhteistyö eri toimijoiden kanssa.....	12
2.4	Tarkistuslista: rakennuksen ja asuntojen minimisuositukset.....	13
2.5	Rakentamisen rahoitus ja tuet.....	14
2.6	Ilmoituksenvaraisuus	15
2.7	Hakeutuminen yhteisöllisen asumisen palveluntuottajaksi hyvinvointialueelle....	15
2.8	Omavalvontasuunnitelma	16
3	Rakennus ja rakentaminen tai saneeraaminen	17
3.1	Rakennuksen sijainti ja ympäristö.....	17
3.2	Uudisrakennus.....	17
3.3	Asunnot	17
3.3.1	Asuntojen varustelu	18
3.3.2	Esteettömyys asunnoissa	18
3.4	Yhteiset ja yhteisölliset tilat sekä kulkuväylät	19
3.5	Turvallisuus	20
3.6	Värit ja valaistus	20
3.7	Viherympäristö.....	21
3.8	Piha, asuinalue, kulkuväylät ulkona, ulkotilat	21
3.9	Teknologiset ratkaisut.....	22
3.10	Tilat palveluntuottajille	22
3.11	Vanhan rakennuksen muuttaminen yhteisölliseksi asumiseksi.....	22
4	Yhteisöllisen asumisen prosessi ja asemointi Päijät-Sotessa.....	24
4.1	Asiakasohjauksen prosessi.....	24

4.2	Hakeminen ja myöntämisen prosessi.....	24
4.3	Myöntämisperusteet	25
4.4	Asiakasohjaus - omatyöntekijäyys	27
4.5	Yhteisöllisen asumisen valvonta	27
5	Kohderyhmä / asukkaat	29
5.1	Halu asua yhteisöllisessä asumisessa	29
5.2	Kohderyhmä - kenelle yhteisöllistä asumista.....	29
5.3	Asiakasohjauksen kehittäminen yhteisöllisen asumisen asukkaiden tunnistamiseksi.....	31
5.4	Yhteisöllisen asumisen yöaikaiset palvelutarpeet	32
6	Yhteisöllinen toiminta ja palvelut	33
6.1	Yhteisölliseen asumiseen kiinteästi liittyvät palvelut.....	33
6.2	Yhteisöllinen toiminta.....	33
6.2.1	Yhteisökoordinaattorin työnkuva	33
6.2.2	Yhteisöllisen toiminnan maksullisuus	34
6.2.3	Henkilökunnan rooli yhteisöllisyyden tukemisessa.....	34
6.3	Kotiin annettavat palvelut ja tukipalvelut	35
7	Asukkaan toimijuus ja vaikutusmahdollisuudet	36
7.1	Tavoitteet asukkaiden toimijuuden näkökulmasta	36
7.2	Valinnanvapaus ja valinnan mahdollisuudet.....	36
7.3	Asukkaat osallistuvat toiminnan järjestämiseen	36
7.4	Asukasraadit.....	37
7.5	Vertaisohjaajat.....	37
7.6	Yhteisöllisyyttä tukeva naapuriapu	37
8	Palveluasumisesta yhteisölliseksi asumiseksi -prosessin kulmakivet.....	39
8.1	Palveluasumisen nykytilanne	39
8.2	Tilojen soveltuvuus	39
8.3	Toimintakulttuurin muutos.....	39
8.4	Hybridiyksikkö.....	40
9	Yhteisöllisen asumisen vaikuttavuus.....	42
9.1	Yhteisöllisen asumisen vaikuttavuuden kokonaisuus	42
9.2	Vaikuttavuus asukkaalle	42
9.3	Vaikuttavuus hyvinvointialueelle	43
9.4	Vaikuttavuus työntekijälle.....	44
9.5	Vaikuttavuus kunnalle	44
9.6	Vaikuttavuus yrityksille ja kolmannelle sektorille	45
9.7	Vaikuttavuuden mittaamisen vaihtoehtoja.....	45

10	Yhteisöllisen asumisen malli hankkeen kohdekunnissa	47
10.1	Kärkölän yhteisöllisen asumisen malli.....	47
10.1.1	Yhteisöllinen toiminta.....	47
10.1.2	Talon palvelut	48
10.2	Padasjoen yhteisöllisen asumisen malli	48
10.2.1	Yhteisöllinen toiminta.....	49
10.2.2	Talon palvelut	50
11	Pohdinta	51
11.1	Hankkeen vaiheet.....	51
11.1.1	Hankkeen vaiheet Kärkölässä	52
11.1.2	Hankkeen vaiheet Padasjoella.....	53
11.2	Näkemyksiä yhteisöllisen asumisen tulevaisuudesta	54

Liitteet

Liite 1. Yhteisöllinen asuminen: tarkistuslista rakennuksen ja asuntojen soveltuvuuteen

1 Johdanto, tausta ja tarkoitus

1.1 Yhteisöllisen asumisen ja JOPA-asumisen termistö

Kansallinen **joustavan palvelun asumismalli iäkkäille** (JOPA) -hanke on sosiaali- ja terveysministeriön (STM) rahoittama hanke, joka toteutetaan valtakunnallisesti neljässä eri kohdekunnassa / kuntayhtymässä. Hanke on osa Kansallista ikäohjelmaa ja hankkeen tavoitteena on edistää ikääntyneille sopivien asumisratkaisujen toteuttamista, kuten esimerkiksi välimuotoista ja yhteisöllistä asumista. Päijät-Soten JOPA-hanke on yksi neljästä valtakunnallisesta hankkeesta. Päijät-Soten JOPA-hanke on Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymän hallinnoima ja se keskittyy tulevan uuden sosiaalihuoltolain § 21b mukaisen yhteisöllisen asumisen mallin suunnitteluun tulevalle Päijät-Hämeen hyvinvointialueelle. Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymä eli Päijät-Sote järjestää sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut Päijät-Hämeessä. Päijät-Sote on aloittanut toimintansa 1.1.2017 ja siellä työskentelee noin 7000 työntekijää. Päijät-Hämeen hyvinvointialueelle siirrytään 1.1.2023 alkaen.

Yhteisöllinen asuminen tarkoittaa tässä mallissa 1.1.2023 voimaan astuvan sosiaalihuoltolain § 21b mukaista hyvinvointialueen järjestämää esteetöntä ja turvallista asumista. Kyseessä on siis vanhuspalvelulain toisen vaiheen sosiaalihuoltolain uudistus, jossa § 21b koskee yhteisöllistä asumista. Yhteisöllisessä asumisessa tehdään asumisesta ja palveluista erilliset hallintopäätökset. Palvelut myönnetään palveluntarpeen arvioinnin perusteella tukipalveluina ja / tai kotihoitona. Yhteisöllisessä asumisessa on asukkailla ohjattua toimintaa, mikä perustuu talon asukkaiden itse määrittelemiін asioihin. Hyvinvointialue valvoo yhteisöllistä toimintaa ja toimintaa voivat tuottaa esimerkiksi järjestöt. Yhteisöllinen asuminen tulee korvaamaan palveluasumisen käsitettä 1.1.2023 alkaen.

Palveluasuminen on voimassa olevan sosiaalihuoltolain mukaista palvelua, jossa järjestetään asumista ja palvelua yhdessä. Palveluasumisen palveluihin sisältyvät asiakkaan tarpeen mukainen hoito ja huolenpito, toimintakykyä ylläpitävä ja edistävä toiminta, tukipalvelut sekä osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä edistävät palvelut. Palveluasuminen käsitteenä poistuu 1.1.2023 lukien ja tilalle tulee yhteisöllinen asuminen. Sisällölliset muutokset ovat merkittäviä.

Yhteisöllisyys on aitoa osallisuutta ja yhteenkuuluvaisuuden tunnetta. Asukkailla on mahdollisuus osallistua sellaiseen, jonka kokee itselleen tärkeäksi. Yhteisöllisyys lähtee talon asukkaista ja heidän tarpeistaan, mutta he voivat tarvita sen toteuttamiseen tukea. Yhteisölliseen toimintaan osallistuminen on aina vapaaehtoista.

Yhteisökoordinaattori huolehtii yhteisöllisessä asumisessa palveluntuottajan alaisuudessa asiakaslähtöisen yhteisöllisen toiminnan koordinoinnista ja toteutuksesta taloissa. Keskeisenä tavoitteena on asukaslähtöisen toiminnan tukeminen ja mahdollistaminen.

Yhteisöllisen asumisen palveluntuottaja on ilmoittautunut yhteisöllisen asumisen tuottajaksi alueelle. Palveluntuottaja vuokraa asunnot asiakasohjauksen osoittamille iäkkäille ja järjestää hyvinvointialueen kanssa sovitun yhteisöllisen toiminnan ja sen talokohtaisen koordinoinnin.

Yhteisöllisen asumisen käsite eroaa yhteisöasumisesta. Tässä mallissa yhteisöllinen asuminen on kuvattu itsenäiseksi asumiseksi omilla täysin varustelluissa asunnoissa. Yhteisöllisyys muodostuu yhteistoiminnan ja asiakasosallisuuden kautta yhteisökoordinaattorin tukemana. Yhteisöllisen toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuminen on asukkailla täysin vapaaehtoista. Yhteisöllistä asumista ei siten pidä sekoittaa yhteisöasumiseen, jossa asukkailla on yleensä ennalta määrätty rooli ja tehtävät yhteisten asioiden hoitamisen osalta. Yhteisöasumisessa asukkaat ovat myös usein mukana jo rakennushankkeen suunnitteluvaiheessa ja itse asuminen voi perustua jonkin yhdistävän teeman mukaiseen elämäntapaan. Yhteisöasumisen pohjana on usein jokin asukkaita yhdistävä teema. Yhteisöllinen asuminen sen sijaan sopii kiinnostuksen kohteista riippumatta kaikille.

Yhteisöllisessä senioriasumisessa on esteettömän asumisen lisäksi asukkaiden käytössä yhteisiä tiloja esimerkiksi kerhohuone, kuntosali. Näiden käyttö on yleensä talon asukkailla ilmaista. Mahdollinen yhteisöllinen toiminta on kiinteistön omistajan järjestämää / hankkimaa toimintaa ja se voi olla asukkailla maksullista. Yhteisölliseen senioriasumiseen voi hakeutua itse ja kiinteistönomistaja voi valita omat asukkaansa.

Senioriasuminen on esteettömässä talossa olevaa asumista, joka voi olla omistus-, asumisoikeus- tai vuokra-asumista. Talon asukkailla on ohjeellinen ikärajasuositus, esim. yli 55-vuotiaille suunnattua asumista.

Tehostetussa palveluasumisessa palveluja järjestetään asiakkaan tarpeen mukaisesti ympärivuorokautisesti. Uudessa sosiaalihuoltolaissa terminä on ympärivuorokautinen palveluasuminen. Sillä tarkoitetaan asumista yhteisöllistä toimintaa tarjoavassa esteettömässä ja turvallisessa hoivakodissa, palvelukodissa tai vastaavassa asumisyksikössä, jossa henkilöllä on hänen tarpeitaan vastaava asunto ja jossa hän saa asumisyksikön henkilöstöltä viipymättä ja vuorokaudenajasta riippumatta hoitoa ja huolenpitoa myös äkilliseen tarpeeseensa. 1.1.2023 alkaen nimitys on ympärivuorokautinen palveluasuminen.

Ympärivuorokautinen palveluasuminen korvaa 1.1.2023 alkaen tehostetun palveluasumisen. Sisällöllisesti muutokset ovat pieniä.

Tukipalvelu tarkoittaa palveluja, joilla luodaan ja ylläpidetään henkilön omassa kodissa olosuhteita, että hän voi suoriutua jokapäiväiseen elämään kuuluvista toiminnoista mahdollisimman itsenäisesti, sekä palveluja, joiden avulla henkilö voi saada hyvinvointia tuottavaa sisältöä elämäänsä. Tukipalvelut voivat olla esimerkiksi ateria-, vaatehuolto-, peseytymis- ja siivouspalveluita sekä asiointipalvelua.

Kotihoito tarjoaa hoivaa ja huolenpitoa asiakkaan omaan kotiin. Kotihoito sisältää sekä kotipalvelun ja terveydenhuoltolain 25 §:ään sisältyvien kotisairaanhoidon tehtävät. Kotihoito on palvelua, jolla huolehditaan, että asiakas suoriutuu jokapäiväiseen elämään liittyvistä asioista omassa kodissaan ja asuinympäristössään.

Ikääntyneiden asiakasohjauksessa myönnetään palvelutarpeen selvityksen perusteella yli 65-vuotiaiden tarvitsemat sosiaalipalvelut mm. kotihoito (kotipalvelu ja kotisairaanhoidon), kotihoidon tukipalvelut, omaishoito, perhehoito, tehostettu palveluasuminen, liikkumisen tuen palvelut, sosiaaliohjaus ja harkinnanvarainen toimeentulotuki. Päijät-Soten ikääntyneiden asiakasohjaus on tarkoitettu ikääntyneille ja heidän läheisilleen. Asiakasohjaukseen keskitettyjen palveluiden tarkoituksena on tukea ikäihmisten kotona selviytymistä ja etsiä arjen sujumisen ratkaisuja yhdessä asiakkaan kanssa. Tavoitteena on löytää oikeanlaista apua oikeaan aikaan. Asiakasohjaukseen on koottu myös alueen yksityisten palveluntuottajien neuvonta, ohjaus ja valvonta.

Yhteisöllisen asumisen myöntämisperusteet ovat niitä rajoituksia, joiden mukaan ikääntyneiden asiakasohjaus arvioi ja myöntää asumisen yksilöllisen palvelutarpeen arvioinnin pohjalta. Myöntämisperusteiden taustalla on tarve kohdistaa yhteisöllinen asuminen siitä eniten hyötyviin iäkkäisiin.

Hybridiyksikössä samaan rakennuskokonaisuuteen kuuluu ympärivuorokautisen asumisen, yhteisöllisen asumisen ja mahdollisesti myös tavallisen asuntokannan asuntoja. Kumpikin edellä mainittu sosiaalisen asumisen palvelu muodostaa oman toimintayksikkönsä ja ne vastaavat omista lupa- ja ilmoitusvelvollisuuksistaan, vastuuhenkilöistään ja omavalvontasuunnitelmistaan erikseen. Hybridiyksiköissä tulee varmistaa, että ympärivuorokautisessa palveluasumisessa pysyy koko ajan lakisääteisen henkilöstömitoituksen edellyttämä henkilöstö.

1.2 Tausta

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan sisältyy iäkkäiden palveluiden tuottajakentän monimuotoisuuden huomioiminen, erityisesti kotihoidon ja tehostetun palveluasumisen väliin sijoittuvien erilaisten ratkaisujen kehittäminen. Laatusuosituksessa hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi vuosien 2020–2023 tavoitteena on edistää

ikääntyneille sopivien asumisratkaisujen toteuttamista, esimerkiksi välimuotoista ja yhteisöllistä asumista.

Väestön ikääntyminen on asettanut kunnat uusien haasteiden äärelle. Arvioidaan, että yli 75-vuotiaita on vuonna 2030 14,3 % koko Suomen väestöstä ja vuonna 2040 16,2 % väestöstä. Päijät-Hämeessä yli 75-vuotiaiden määrän kasvu on valtakunnallisesti suurempaa. On ennustettu, että 75 vuotta täyttäneen väestön osuus Päijät-Hämeessä vuonna 2030 on 17,7 % ja vuonna 2040 20,3 %.

Kansallisessa ikäohjelmassa sosiaali- ja terveysministeriön yhtenä keskeisenä tavoitteena on sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä palvelujärjestelmän turvaaminen. Tavoitteen toteuttamiseksi muun muassa monipuolistetaan asumispalveluja vastaamaan paremmin iäkkäiden erilaisiin tarpeisiin sekä kehittämistyöllä että uudistamalla lainsäädäntöä.

Sosiaali- ja terveysministeriön rahoittama, kansallinen joustavan palvelun asumismalli (JOPA) - hanke on aloitettu näistä syistä. JOPA-hanketta toteutetaan neljässä alueellisessa hankkeessa vuosien 2021–2022 välisenä aikana. Päijät-Soten JOPA-hanke on yksi alueellisista hankkeista.

Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymän eli Päijät-Soten strategiassa, muutosohjelmassa vuosille 2020–2024 sekä ikääntyneiden toimialan toiminnallisissa tavoitteissa on kärkenä joustavan palvelun asumisen mahdollistaminen ikääntyneille ja muille erityisryhmille. Päijät-Sote haki rahoitusta hankkeelleen, jotta voitaisiin tarkentaa alueella joustavan palvelun asumisen toimintamallia sekä käyttöönottaa malli asiakkaiden, palveluntuotannon ja työntekijöiden näkökulmasta.

1.3 Tarkoitus

Joustavan palvelun asumismalli iäkkäille (JOPA) -hankkeessa kehitetään toimintamalli, jossa asumisen ratkaisuihin voidaan joustavasti yhdistää iäkkäiden tarpeisiin vastaavia palveluita. Palvelut kohdennetaan asukkaiden palvelutarpeen mukaisesti kotihoidon ja kotihoiton tukipalvelujen avulla. Asuminen on oma erillinen kokonaisuutensa. Asumispalveluilla tässä hankkeessa tarkoitetaan sosiaalihuoltolain 21 §:n mukaisia asumispalveluita.

Päijät-Soten JOPA-hankkeessa kehitetään ikääntyneiden asumisen toimintamallia, mikä tukee kotona asumista pidempään ja asukkaan tilanteen mukaan saamia palveluja. Palvelumuodossa asuminen ja palvelut ovat selkeästi eroteltu toisistaan. Asiakas itse ratkaisee asiakasohjauksen ja ammattilaisten tukemana, mitä palveluita hän käyttää oman palveluntarpeensa mukaisesti.

1.4 Tahtotila

Päijät-Soten JOPA-hankkeessa ikääntyneiden joustavan palvelun asuminen halutaan suunnitella osaksi kunnan asumisen ja elämisen kokonaisuutta. Hankkeen kohdekunnat ovat Kärkölä ja Padasjoki. Päijät-Soten JOPA-hanke toteutetaan koko Päijät-Soten strategisena hankkeena. Tavoitteena on luoda konsepti ja toimintamalli, mikä on yleistettävissä koko alueella ja mahdollisesti laajemmin.

Vanhuspalvelulain uudistamisen toisessa vaiheessa on 1.1.2023 alkaen tulossa sosiaali- huoltolakiin § 21b muutoksia. Olemassa oleva palveluasuminen on muuttumassa yhteisölliseksi asumiseksi. Tietoisuus tästä lakimuutoksen toimeenpanosta on ohjannut Päijät-Soten JOPA-hankkeen joustavan palvelun asumisen mallia lain mukaiseksi yhteisöllisen asumisen malliksi. Malli tuotetaan koko Päijät-Sote alueelle toteutettavana. Lisäksi mallissa on oma osio Kärkölän ja Padasjoen kunnille.

1.5 Lainsäädännölliset näkemykset

Vanhuspalvelulain toisen vaiheen uudistus tuo muutoksia asumista koskevaan lainsäädäntöön 1.1.2023 alkaen. Palveluasuminen poistuu asumisen termistöstä ja se korvataan yhteisöllisen asumisen termillä. Aiempaan palveluasumiseen nähden yhteisöllisessä asumisessa asuminen ja palvelut ovat erikseen - yhteisölliseen asumiseen sijoittuminen on mahdollista ilman palvelujakin, ja taas toisaalta myös yhteisöllisen asumisen palveluja voidaan antaa myös kattavammin kuin nykyiseen palveluasumiseen nähden. Mahdollisuudeksi tulee myös yhdistää ympärivuorokautista palveluasumista, yhteisöllistä asumista sekä esimerkiksi seniorivuokra-asumista.

Sosiaalihuoltolaki § 21b: Yhteisöllinen asuminen

Yhteisöllistä asumista järjestetään henkilölle, joka tarvitsee sitä sillä perusteella, että hänen toimintakykynsä on alentunut ja hoidon ja huolenpidon tarpeensa kohonnut korkean iän, sairauden, vamman tai muun vastaavaan syyn vuoksi.

Yhteisöllisellä asumisella tarkoitetaan hyvinvointialueen järjestämää asumista esteettömässä ja turvallisessa asumisyksikössä, jossa henkilön hallinnassa on hänen tarpeitaan vastaava asunto ja jossa asukkaalle on tarjolla sosiaalista kanssakäymistä edistävää toimintaa.

Sosiaalihuoltolaki § 46c: Yhteisöllisen asumisen ja ympärivuorokautisen palveluasumisen yhdistäminen

Yhteisöllistä asumista ja ympärivuorokautista palveluasumista voidaan toteuttaa samaan rakennuskokonaisuuteen kuuluvissa tiloissa.

Edellä 1 momentissa tarkoitettuun rakennuskokonaisuuteen voi kuulua myös asuntoja, jotka ovat muiden henkilöiden kuin yhteisöllisen asumisen tai ympärivuorokautisen palveluasumisen asiakkaiden käytössä.

Jos asukkaan olosuhteet muuttuvat niin, että hänen on perusteltua siirtyä yhteisöllisestä asumisesta tai 2 momentissa tarkoitettua asumisesta ympärivuorokautiseen palveluasumiseen, muutos on mahdollisuuksien mukaan toteutettava niin, ettei hänen tarvitse siirtyä toiseen asuntoon saadakseen tarvitsemansa palvelut.

Päijät-Soten JOPA-hanke keskittyy uuden sosiaalihuoltolain mukaisen yhteisöllisen asumisen mallin toimeenpanoon Päijät-Hämeen hyvinvointialueella.

1.6 Taustoitusta asumispalvelujen tilanteesta erityisesti kohdekunnissa

Päijät-Hämeessä on 2010-luvun puolivälissä siirrytty palveluvalikoimassa tilanteeseen, jossa vaihtoehtona on lähes ainoastaan ollut asuminen omassa kodissa kotihoidon palvelujen turvin sekä tehostettu palveluasuminen. Tavallinen palveluasuminen on lähes kokonaan purettu 2010-luvun alkupuolella muutamia paikkoja lukuun ottamatta. Sosiaalihuoltolain mukainen laitoshoido eli vanhainkotihoito on myös purettu 2010-luvun loppupuolella. Kotiin annettavien palvelujen ja tehostetun palveluasumisen väliin on kuitenkin jäänyt tarpeita kevyemmästä palvelumuodosta, jonka vuoksi etenkin 2010-luvun loppupuolella tarve tavalliseen palveluasumiseen on kasvanut ja esimerkiksi yksityisellä puolella tehostetun palveluasumisen paikkoja on muutettu tavalliseksi palveluasumiseksi. Palveluasuminen on painottunut erityisesti yksityisten palvelutuottajien toiminnaksi. Yksityisessä palvelutuotannossa palveluasumista on ollut noin 150 paikkaa. Päijät-Soten palvelutuotannossa tavallista palveluasumista on ollut kahdessa kohteessa Lahdessa yhteensä noin 30 paikkaa. Muisakin kunnissa Päijät-Soten palvelutuotannossa muutosta tehostetun palveluasumisen paikoista tavalliseen palveluasumiseen on selvitetty, mutta usein kynnykseksi on noussut tilakysymykset eli ei mahdollisuutta omalle keittiölle tai tilat kulkemisen kannalta liian ryhmäkotityyppiset, tai esimerkiksi rahoituksen rajoitteet, ettei kohteen käyttötarkoitusta ole mahdollista muuttaa.

Hankkeen toisessa kohdekunnassa Kärkölässä vanhainkodin toiminta on loppunut vuonna 2017. Kunnassa tehostettua palveluasumista ja palveluasumista tuottaa Attendo Nerolan palvelutalo: 34 paikkaa tehostettua palveluasumista ja 16 paikkaa tavallista palveluasumista. Päijät-Soten omaa palvelutuotantoa asumispalveluissa ei Kärkölässä ole.

Kotihoidosta noin puolet on Päijät-Soten omaa palvelutuotantoa ja noin puolet ostopalveluja. Puolestaan toisessa kohdekunnassa Padasjoella sekä asumispalvelut että kotihoito ovat Päijät-Soten omaa palvelutuotantoa, ostopalvelutuotantoa ei kunnassa ole. Tehostetussa palveluasumisessa Pihlajakodissa on 33 paikkaa, lisäksi joitain asukkaita on sijoitettuna ostopalveluihin kunnan ulkopuolelle. 75 vuotta täyttäneiden osalta tehostetun palveluasumisen kattavuus Kärkölässä on 6,38 % ja Padasjoella 5,51 % (Päijät-Soten keskiarvo 5,88 %), palveluasumisen kattavuus Kärkölässä 1,24 % ja Padasjoella 0% (Päijät-Soten keskiarvo 0,68%) ja säännöllisen kotihoidon kattavuus Kärkölässä 10,46% ja Padasjoella 9,64% (Päijät-Soten keskiarvo 9,57%). (Luvut lokakuu 2022.)

1.7 Mitä yhteisöllinen asuminen vaatii hyvinvointialueelta

Päijät-Soten JOPA-hanke tuo esille, että yhteisöllisen asumisen kehittäminen olisi hyvä nostaa yhdeksi ikääntyneiden palvelujen kehittämisen kärkiteemaksi tulevalla Päijät-Hämeen hyvinvointialueella. Tähän onkin vankat perusteet, sillä suunnitelmassa on, että yhteisöllistä asumisessa asuisi 2–3 % 75 vuotta täyttäneistä, mikä tarkoittaa jo vuonna 2025 noin 600–900 yhteisöllisen asumisen paikkaa. Yhteisöllisen asumisen lainsäädäntö tulee voimaan 1.1.2023 alkaen, jolloin tällä tietoa yhteisöllisen asumisen kohteita ei vielä Päijät-Soten alueella ole. Yksityisillä toimijoilla on kuitenkin käynnissä erilaisia yhteisöllisen asumisen rakentamisen hankkeita. Lähivuosina on siis erittäin painokkaasti kehitettävä Päijät-Soten JOPA-hankkeen mallintamaa lain mukaista yhteisöllistä asumista, mutta myös tärkeänä nähdään muun senioriasumisen kehittäminen väestön ikääntyessä.

Hyvinvointialue toimii järjestämisvastuussa yhteisöllisen asumisen tuottamisessa. Käytännössä se tarkoittaa pelisääntöjen ja erilaisten tukitoimien luomista siten, että vuoden 2023 alusta alueella on olemassa yhteisöllisen asumisen myöntämisperusteet ja palvelukuvaus, joihin tuotanto voi tukeutua. Rakennuttamisen ja rakentamisen tuen tulee olla selkeää ja tukea asuntotuotannon nopeaa lisääntymistä. Asiakasohjaukseen olisi hyvä nimetä yhteishenkilö, johon kyseisen asumismuodon tuottamisesta kiinnostuneet voivat tukeutua. Oman tuotannon osalta hyvinvointialueen olisi tehtävä suunnitelma palveluasumisen asteittaiseksi poistamiseksi ja toisaalta yhteisöllisen asumisen talojen luomiseksi. JOPA-hankkeen näkemys on, että yhteisöllistä asumista tulisi olla myös omana tuotantona. Päijät-Sote on käynnistänyt tähän toimialalla ikääntyneiden palvelujen järjestämisen suunnitelman laatimisen. Kotiin vietävien palvelujen osalta muutos vaikuttaa sekä oman tuotannon että ostopalvelujen osalta työn tekemisen käytänteiden muokkaamiseen. Kotihoidon käyntien tulee olla luonteeltaan joustavampia ja toimijuutta sekä yhteisöllisyyttä tukevia.

Päijät-Sotessa ikääntyneiden palvelut ja kuntoutus -toimialan muodostavat seuraavat tulosalueet: asiakasohjaus, kotiin vietävät palvelut, asumispalvelut, geriatrinen osaamiskeskus

sekä kuntoutus. Lainsäädännöllisesti yhteisöllinen asuminen kuuluu asumisen lainsäädäntökokonaisuuteen. Mahdolliset palvelut yhteisöllisessä asumisessa annetaan kotihoidon palveluna. Yhteisölliseen asumiseen hakeutumisen ja myöntämisen ja mahdollisten kotihoidon palvelujen myöntämisen prosessit kulkevat samoin tavoin asiakasohjauksen prosessina kuin muidenkin palvelujen myöntäminen. Lisäksi yhteisöllisen asumisen ostopalvelujen kilpailutuksen, hankinnan ja valvonnan prosessit kulkevat asiakasohjauksen kautta.

Päijät-Soten alueella asiakkaaksi hakeutumisen prosessi palvelutarpeen arviointineen ja päätöksentekoineen on keskitetty ikääntyneiden asiakasohjaukseen. Yhteisöllisen asumisen käyttöönotto vaatii asiakasohjauksessa kehittämistä itse hakeutumisen ja siihen liittyvien käytännön prosessien osalta sekä kilpailutuksen ja valvonnan osalta. Tärkeintä on kuitenkin saada asiakasohjauksen työntekijöille tietoa, millaisesta asumisen muodosta yhteisöllisessä asumisessa on kyse ja millaiset asiakkaat ovat sinne soveltuvia. Tätä prosessia on käyty jo läpi osallistamalla asiakasohjauksen henkilökuntaa eri keinoin, mutta työ jatkuu hankkeen loppuun asti. Asiakasohjauksen prosessia asukkaaksi hakeutumisen, ostopalvelujen kilpailutuksen sekä valvonnan suhteen on avattu dokumentin myöhemmissä kappaleissa.

1.7.1 Yhteistyö kuntien kanssa

Hyvinvointialueen ja kuntien välinen yhteistyö lähtee kunnan ikääntyvän väestön tilanteen kartoittamisesta; millaisia palveluja on nykyisellään ja mitä tarpeita tulevaisuuteen. Alue- ja kaavasuunnittelun näkökulmasta ikääntyneiden asumiseen tarvittaisiin tilaa keskeisten paikkojen läheisyydestä, tasaisten ja esteettömien kulkuyhteyksien ääreltä. Ikääntyneiden asumisen kohteisiin kannattaisi suunnitella myös muita kuntalaisten yhteisiä kohtaamisen paikkoja, esimerkiksi kirjastoa, liikuntatiloja tai muita hyvinvointia ja terveydenedistämistä tukevia toimintoja. Koska sote-palvelujen kulut siirtyvät hyvinvointialueiden myötä valtiolle, kannattaisi kuntien ehdottomasti houkutella ikääntyneitä uusiksi kuntalaisiksi laadukkain asumisympäristöin. Perustamiseen liittyvää yhteistyötä kuntien kanssa ja esimerkiksi yhteisöllisen asumisen laskentamallia on kuvattu tarkemmin tämän dokumentin kappaleessa kaksi.

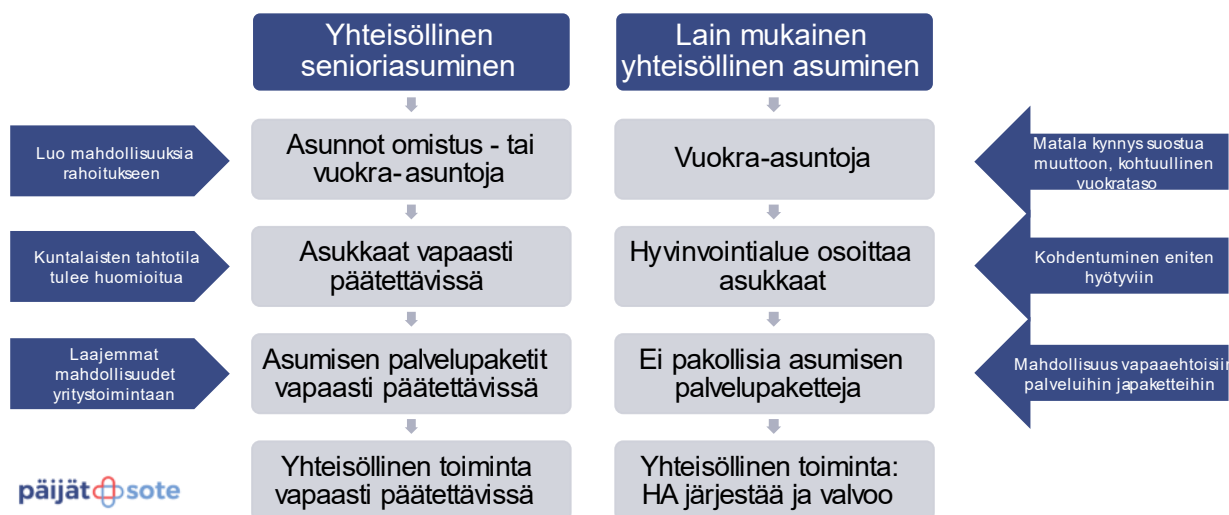
1.8 Lain mukaisen yhteisöllisen asumisen eroavuudet verraten senioriasumiseen ja nykyiseen palveluasumiseen

JOPA-hankkeen aikana olemme usein kohdanneet kysymyksen, miten tuleva lain mukainen yhteisöllinen asuminen poikkeaa nykyisestä tavallisesta senioriasumisesta tai puolestaan poistuvan lainsäädännön palveluasumisesta. Päijät-Soten JOPA-hanke on keskittynyt lain mukaisen yhteisöllisen asumisen kehittämiseen, mitä tässä dokumentissa esitellään

tarkemmin. Tulevaisuudessa tarve kuitenkin on iäkkäiden monimuotoisen asumisen kehittämiselle - myös siis erilaisille tavallisille senioriasumisen kohteille lain mukaisen yhteisöllisen asumisen lisäksi.

Kuvassa yksi on selvitettyä tavallisen senioriasumisen ja lain mukaisen yhteisöllisen asumisen eroja. Lain mukaisessa yhteisöllisessä asumisessa asunnot ovat vuokra-asuntoja, joissa vuokrataso on kohtuullinen. Puolestaan tavallisessa senioriasumisessa asunnot voivat olla omistussuhteeltaan monimuotoisempia. Lain mukaiseen yhteisölliseen asumiseen hyvinvointialue osoittaa asukkaat eniten yhteisöllisestä asumisesta hyötyviin, kun puolestaan senioriasumisessa vuokraava tai myyvä taho päättää asukkaista. Lain mukaisessa yhteisöllisessä asumisessa ainoana asumiseen liittyvänä palvelumaksuna on yhteisöllisen toiminnan maksu, joka on hinnaltaan kohtuullinen. Hyvinvointialue järjestää yhteisöllisen toiminnan joko ostopalveluna tai omana palvelutuotantona sekä valvoo toimintaa. Lisäksi on mahdollisuus muihin vapaaehtoisin palveluihin. Tavallisessa senioriasumisessa palvelupaketit ja yhteisöllinen toiminta ovat vapaasti toimijan päätettävissä sekä hinnoiteltavissa.

lääkäiden yhteisöllisen asumisen vaihtoehtojen vertailua. Tavoite: yhteisöllisten, esteettömien asuntojen tarjonnan lisääminen

Kuva 1. Senioriasumisen ja lain mukaisen yhteisöllisen asumisen vertailu.

Kuvassa kaksi on selvitettyä nykyisen palveluasumisen ja uuden lain mukaisen yhteisöllisen asumisen eroja. Nykyinen palveluasuminen poistuu lainsäädännöstä 31.12.2022 ja uuden lain mukainen yhteisöllinen asuminen alkaa 1.1.2023. Nykyisin palveluasumisessa olevat asukkaat jäävät edelleen palveluasumisen asukkaiksi, mutta uusia asiakkaita ei siis

enää palveluasumiseen oteta. Uuden lainsäädännön mukaisessa yhteisöllisessä asumisessa asuminen ja palvelut ovat erikseen, ja ne myönnetään erillisillä päätöksillä. Yhteisöllisessä asumisessa asuntona on kunnollinen asunto sisältäen keittiön ja wc-kylpyhuoneen, kun puolestaan nykyisessä palveluasumisessa asukkaalla on saattanut olla vain oma huone ja wc-kylpyhuoneen. Etenkin uusia tiloja suunnitellessa yhteisöllisessä asumisessa toivotaan pyrittävän välttämään ryhmäkotimaisuutta, ja luomaan enemmän vapaita kohtaamisen paikkoja yhteisöllisen asumisen taloon.

Uuden lain mukaisessa yhteisöllisessä asumisessa kotihoidon henkilöstöä on talossa asukkaiden palvelutarpeiden mukaisesti ja tämän lisäksi tiettyä aikana myös yhteisökoordinaattori, kun taas aiemmassa palveluasumisessa henkilökuntaa on ollut paikalla määriteltynä aikana kello 7–22. Nykyiseen palveluasumiseen on useimmiten päätynyt asukkaita, joiden toimintakyky on lähellä ympärivuorokautisen hoivan tarvetta. Uudessa yhteisöllisessä asumisessa tavoitteena on, että asukaskunta olisi toimintakyvyltään moninaisempaa. Yhteisöllisessä asumisessa kuitenkin mahdollistuvat myös yöhoito kotihoidon palveluna sekä omaishoito, jotka eivät nykyisessä palveluasumisessa ole olleet mahdollisia. Yhteisöllisessä asumisessa on asukkaiden omista ideoista, toiveista ja tarpeista lähtevää sosiaalista kanssakäymistä edistävää toimintaa, jota hyvinvointialue valvoo. Tavoitteena on, että yhteisöllisessä asumisessa asukkaan oma toimijuus on keskiössä.

Nykyinen palveluasuminen vrt. yhteisöllinen asuminen

PALVELUASUMINEN 31.12.22 asti	YHTEISÖLLINEN ASUMINEN 1.1.23 alkaen
Asuminen ja palvelut samassa	Asuminen ja palvelut erikseen
Asuminen ja palvelut on myönnetty samalla myöntämisperusteella	Asumisesta oma myöntämisperuste, mahdollinen kotihoito ja tukipalvelut myönnetään erikseen
Monessa paikassa vain huone ja wc, ei omaa keittiötä	Asunnot, joissa oma wc ja keittiö (ainakin yksiöitä ja kaksioita)
Monesti yhteiset tilat ryhmäkotimaisia	Yhteisölliset tilat – luonnollisia kohtaamisen paikkoja
Henkilökunta paikalla klo 7-22	Kotihoidon henkilökuntaa paikalla asukkaiden tarpeiden mukaisesti, yhteisökoordinaattori paikalla tietyn ajan
Asukaskunta toimintakyvyltään suurimmaksi osaksi lähellä ympärivuorokautisen hoivan tarvetta	Asukaskunta toimintakyvyltään heterogeenisempi – monen kuntoisia asukkaita, jolloin yhteisöllisyys toteutuu
Ei mahdollisuutta yöhoitoon	On mahdollisuus yöhoitoon kotihoidon palveluna
Omaishoito ei mahdollista	On mahdollisuus omaishoitoon
Vaihtelevassa määrin sosiaalista kanssakäymistä edistävää toimintaa	Yhteisölliseen asumiseen sisältyy sosiaalista kanssakäymistä edistävää toimintaa, jota hyvinvointialue valvoo

Kuva 2. Palveluasumisen ja yhteisöllisen asumisen vertailu.

2 Yhteisöllisen asumisen yksikön perustaminen

2.1 Lainsäädännön näkökulma

Uudistuvassa sosiaalihuoltolaissa yhteisöllinen asuminen kuvataan uutena iäkkäiden sosiaalisen asumisen muotona, joka asemoituu perinteisten kotona asumisen muotojen ja ympärivuorokautisen palveluasumisen väliin. Palveluasuminen käsitteenä poistuu ja yhteisöllinen asuminen sisältää huomattavasti laajempaa käsitteenä yhteisöllistä asumista esteettömässä ja yhteisöllisyyttä tukevassa sekä ikäystävällisessä asuinympäristössä.

Yhteisöllistä asumista perustettaessa on olennaista neuvotella asiasta hyvinvointialueen kanssa jo hankkeen suunnitteluvaiheessa. Neuvotteluissa saadaan hyvinvointialueen kannanotto yhteisöllisen asumisen perustamisen tarpeesta alueella. Hyvinvointialue järjestämisvastuussa sijoittaa iäkkään yhteisölliseen asumiseen asiakasohjauksen tekemän palvelutarpeen arvioinnin jälkeen myöntämisperusteiden täytyessä. Perusajatuksena valinnan taustalla on vaikuttavuuden varmistaminen, jotta sosiaaliseen asumiseen pääsisivät ne iäkkäät, jotka hyötyvät yhteisöllisestä asumisesta eniten.

Iäkkäiden asumisen monimuotoisuuden varmistaminen edellyttää monimuotoista asuntotuotantoa. Sosiaalihuoltolain mukainen yhteisöllinen asuminen on siis vain yksi asumisen vaihtoehto. Yhteisöllistä asumista voidaan toteuttaa myös yhteisöllisenä senioriasumisena, jossa asukasvalinnat tekee operaattori itse. Senioriasumiseen voi iäkäs myös hakeutua itse omasta halustaan tai ennakoiden tulevia toimintakyvyn muutoksia.

2.2 Tarpeen selvittäminen laskentamallin avulla

Yhteisöllisen asumisen malliin ei ole valtakunnallista asukasmäärän tavoitetta, mutta Päijät-Hämeen hyvinvointialue tavoittelee ensivaiheessa 2–3 %:n kattavuutta yli 75-vuotiaista. Todennäköisesti hyvinvointialue tavoittelee tätäkin korkeampaa kattavuutta kohdekunnissa, joissa ei ole riittävästi muita esteettömiä asumisen vaihtoehtoja, kuten senioriasumista. Luonnollisesti tavoitteeseen vaikuttavat myös haja-asutuksen määrä sekä esteettömien ja ikäystävällisten asuntojen määrä kussakin alueen kunnassa.

Laskentamallin avulla voidaan pyrkiä arvioimaan tulevaa yhteisöllisen asumisen tarvetta. JOPA-hankkeen kohdekunnista Kärkölässä on noin 4 250 asukasta ja Padasjoella puolestaan noin 2 800 asukasta. JOPA-hankkeen kohdekunnista Kärkölässä tavoite tarkoittaisi vuonna 2025 arviolta 13–19 asukasta, vuonna 2030 14–22 asukasta ja vuonna 2040 17–25 asukasta. Padasjoella vastaavat tavoitteet olisivat vuonna 2025 noin 12–19 asukasta, vuonna 2030 14–21 asukasta ja vuonna 2040 14–21 asukasta. Arvioihin vaikuttaa kuntien

asumisen nykyrakenne, nykyisen palveluasumisen poistumisen nopeus ja mahdollinen nykyisen palveluasumisen muuntuminen yhteisölliseksi asumiseksi.

Päijät-Hämeen kunnissa yhteisöllisen asumisen tavoitetilä on yhteensä vuonna 2025 622–935 asukasta ja vuonna 2030 jo 706–1 062 asukasta. Vuonna 2040 määrä on noussut 777–1 169 asukasta. Suurin yhteisöllisen asumisen rakentamisen ja saneeraamisen tarve ajoittuu siis lähivuosille. Yhteisöllisen asumisen tuotantoa tulisi siis edistää voimakkain toimin etupainotteisesti.

2.3 Yhteistyö eri toimijoiden kanssa

Uutta yhteisöllisen asumisen rakennuskantaa ei vielä Päijät-Hämeen alueella ole. Alueella on kuitenkin kiinnostusta rakentamiseen ja rakentamista on jo käynnissä. Siirtymäaika kestää useampia vuosia ja edellyttää laajaa ja kattavaa yhteistyötä hyvinvointialueen, kuntien, yksityisten toimijoiden sekä kolmannen sektorin kanssa. Kuvassa kolme on kuvattuna esimerkinomaisesti, millaisia tekijöitä ja vaiheita prosessiin voisi kuulua. Tärkein edistävä voima on yhteinen tahtotila eri toimijoiden kesken. Mikään toimija ei voi yksin edistää yhteisöllisen asumisen tuottamista. Hankkeiden pohjalla tulisi olla laajempaa alueellista kokonaisnäkemyä iäkkäiden asumisen ja palvelujen kokonaiskehittämisestä, ikäystävällisistä sekä esteettömistä asuinympäristöistä. Hyvinvointialueen yhdyspintatyö on merkittävässä asemassa ikääntyneiden asumisen kehittämisessä.

Kuva 3. Esimerkkiprosessi yhteisöllisen asumisen edistämisestä.

Yhteisöllinen asuminen on ilmoituksenvaraista sosiaalihuoltolain alaista toimintaa. Siten yhteisöllisen asumisen tulee täyttää minimivaatimukset ja edellyttää hyvinvointialueelle toimitettua ilmoitusta liitteineen. Hyvinvointialue varmistaa hankkeen ja tilojen asianmukaisuuden. Sen jälkeen ilmoitus lähetetään Aluehallintovirastolle. Yhteistyö ja neuvottelut tulisi siis aloittaa hyvissä ajoin ennen hankkeen käynnistämistä. Yhteisöllisen asumisen kokonaisuus kilpailutetaan hyvinvointialueen toimesta.

2.4 Tarkistuslista: rakennuksen ja asuntojen minimisuositukset

Kuvassa neljä on tarkistuslista yhteisöllisen asumisen tuottajalle. Sama lista löytyy liitteistä (Liite 1). Tarkistuslistaa hyödyntämällä yhteisöllisen asumisen tuottajaksi aikova voi nopealla silmäyksellä tarkistaa, kuinka hyvin yhteisöllisen asumisen rakentamisen suunnitelmat vastaavat suosituksia. Yhteisöllisen asumisen ominaisuuksia tulee aina tarkastella kokonaisuutena, joten yksittäisen tekijän puuttuminen suhteessa suosituksiin ei ole useinkaan ratkaisevaa. Erityistä merkitystä on asunnon koolla, tiloilla ja varustelulla, jotta iäkkään oma-toimisuutta, yhteisöllisyyden vapaaehtoisuutta ja elämisen turvallisuutta kyetään tukemaan. Yhteisöllistä asumista perustettaessa on huomioitava, että rakennus ja tilat mahdollistavat yhteisöllisen toiminnan.

Ominaisuudet	Kyllä	Ei	Selvitettävä
Rakennuksen sijainti on lähellä palveluja			
Rakennuksen sisäänkäynti on esteetön ja ka- tettu			
Rakennuksen sisäänkäynnin läheisyydestä löy- tyy apuvälineparkki			
Apuvälineparkista löytyy sähköllä toimivien kul- kuvälineiden latauspisteitä			
Maaston muodot mahdollistavat asukkaiden liikkumisen palvelujen ja talon välillä			
Palvelujen ja talon välisellä matkalla ei ole es- teitä, jotka estävät apuvälineillä liikkumisen			
Rakennus on esteetön			
Asuntojen koko on minimissään noin 30 m2			
Asunnot ovat esteettömiä			
Asuntojen valaistus on riittävä iäkkäälle			
Pistorasiat on sijoitettu hyvälle käyttökorkeu- delle			
Asunnoissa on wc-kylpyhuone			
Wc:ssä on erityisryhmille soveltuva korkeampi wc-istuim tukikahvoineen			
Wc-kylpyhuoneessa on riittävästi tukikahvoja			
Asunnoissa on keittiö tai ruoanlaittopiste			

Asuntojen keittiöissä on kylmälaitteet ja vesipiste			
Kodinkoneet on sijoitettu hyvälle käyttökorkuudelle			
Turvaliesi, liesivahti tai turvaliesituuletin			
Asunnoissa ei ole kynnyksiä			
Jos matalia kynnyksiä on, niin onko niihin integroitu luiskat?			
Asuntojen ovien leveys mahdollistaa apuvälineillä liikkumisen			
Ovet aukaistavissa apuvälineellä liikuttaessa			
Makuuhuoneessa tai makuualkovissa on ikkuna			
Makuuhuone tai -alkovi on mitoitettu niin, että vähintään vuoteen toisella puolella on tilaa pyörätuolilla liikkumiselle			
Kerrostalossa on riittävän kokoinen hissi, jota voi käyttää pyörätuolilla kulkeva			
Rakennus täyttää paikallisen paloviranomaisen asumis- ja poistumisturvallisuuden minimivaatimukset			
Luonnollisilla kulkuväylillä on kohtaamisen paikkoja			
Rakennuksesta löytyy yhteisölliseen toimintaan soveltuva tila			
Asunnoissa on mahdollisuus tuloilman jäähdytykseen			
Kiinteistössä on kattava ja kuuluva WLAN-verkko tai valokaapelointi asunnoissa			
Asunnoissa on ovipuhelin			
Talossa on yhteinen ruokailutila			
Talossa on tila palveluntuottajille			
Talossa on pyykkitupa			
Talossa on sauna			

Kuva 4. Yhteisöllisen asumisen tarkistuslista.

2.5 Rakentamisen rahoitus ja tuet

Rakentamisen erilaiset rahoituskanavat ovat laajasti käytössä yhteisöllisessä asumisessa, sillä se katsotaan sosiaalisen asumisen muodoksi. Siten yhteisölliseen asumiseen voi saada Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA:lta erityisryhmien investointiavustusta. Kunnat voivat omissa rakennushankkeissaan hyödyntää Kuntarahoituksen lainoja. Kuntien omistamat asunto-osakeyhtiöt voivat rahoittaa hankkeen omistajalta saadulla lainoituksella. Rahoitukseen voi normaalisti hyödyntää myös pankkilainaa sekä yksityisiä, esimerkiksi hoivakiinteistöihin sijoittavien rahastojen rahoitusta. Myös korkotukilainat ovat mahdollisuus,

mikäli niiden hakemukseen saadaan kunnan puolto. Rakennuskustannuksista on myös mahdollista saada arvonlisäverosta vähennys, mikäli hyvinvointialue välivuokraa asunnot. Tämä on mahdollisuus, joka on riippuvainen hyvinvointialueen linjauksista välivuokrauksen suhteen.

2.6 Ilmoituksenvaraisuus

Yhteisöllinen asuminen on ilmoituksenvaraista sosiaalista asumista ja pohjautuu lakiin yksityisistä sosiaalipalveluista. Ilmoitusmenettely on kuvattu lain 11 §:ssä: *Yksityisten sosiaalipalvelujen tuottajan, joka tuottaa muita kuin ympärivuorokautisia sosiaalipalveluja, on tehtävä kirjallinen ilmoitus toiminnasta ennen sen aloittamista tai olennaista muuttamista kunnan toimielimelle siinä kunnassa, jossa palveluja tuotetaan. Ilmoituksessa on mainittava vastaavat tiedot kuin lupahakemuksessa.*

Käytännössä ilmoitus tehdään lähettämällä se hyvinvointialueen asiakasohjaukseen vaatimustenmukaisuuden tarkistusta varten. Mikäli yhteisöllisen asumisen edellytykset rakennuksen sijainnin, tilojen, asuntojen ja yhteisöllisyyden suhteen toteutuvat, antaa hyvinvointialue hakemukselle puollon ja lähettää sen aluehallintovirastolle. AVI hyväksyy ilmoituksenvaraisen toiminnan.

2.7 Hakeutuminen yhteisöllisen asumisen palveluntuottajaksi hyvinvointialueelle

Hyvinvointialueen järjestämän yhteisöllisen asumisen tuottajaksi hakeudutaan Päijät-Hämeessä dynaamisen kilpailutuksen kautta. Kilpailutus perustuu yhteisöllisen asumisen palvelukuvaukseen ja ennalta määrättyyn palvelutuntihintaan. Päijät-Hämeen hyvinvointialue hankkii yhteisöllisen asumisen ja palveluiden tuottamisen toistaiseksi voimassa olevalla sopimuksella. Yhteisöllisen asumisen palveluntuottaja huolehtii asumisen ja yhteisöllisen toiminnan lisäksi yhteisöllisen asumisen palveluista. Hoivapalvelut tuotetaan kotihoidon palveluina ja tukipalveluina, Ikääntyneiden asiakasohjauksen tekemän palveluntarpeen arvioinnin mukaisesti. Nämä voi palveluntuottaja tuottaa myös sopimukseen perustuvana alihankintana.

Hakeutuminen avoimena olevaan hankintaan tapahtuu HILMA:ssa. HILMA on valtionvarainministeriön omistama ja Hanselin ylläpitämä maksuton, sähköinen julkisten hankintojen ilmoituskanava. Kun palveluntuottaja on hyväksytty hankintaan ja allekirjoittanut sopimuksen palveluntuottamisesta, palveluntuottajan tulee hakeutua palveluntuottajaksi PSOP-järjestelmään osoitteessa www.parastapalvelua.fi.

2.8 Omavalvontasuunnitelma

Omavalvontasuunnitelma perustuu Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston Valviran määräykseen 3344/2014 ja koskee yksityisiä sosiaalipalveluita sekä julkisia vanhuspalveluita. Sosiaalihuoltolaissa omavalvonta säädettiin otettavaksi käyttöön kaikissa sosiaalihuollon palveluissa 1.4.2015 alkaen.

Omavalvonta perustuu yksikössä toteutettavaan riskinhallintaan, jossa palveluprosesseja arvioidaan laadun ja asukasturvallisuuden näkökulmasta. Tarkoituksena on ennaltaehkäistä riskien toteutuminen ja reagoida havaittuihin kriittisiin työvaiheisiin tai kehittämistä vaativiin asioihin suunnitelmallisesti ja nopeasti. Omavalvonta suunnitelma on ns. laatukäsikirja, joka tehdään yhdessä asiakkaiden ja henkilöstön kanssa. Hyvään omavalvontaan kuuluu jatkuva vuoropuhelu asiakkaiden ja henkilöstön kanssa sekä yhdessä tekeminen ja kehittäminen.

Yhteisöllisen asumisen palveluntuottaja toteuttaa omavalvonnan ja laadun osalta Päijät-Hämeen hyvinvointialueen määrittelemät asiat. Ajan tasalla oleva omavalvontasuunnitelma tulee olla asukkaiden saatavissa ja luettavissa talon ilmoitustaululla sekä sähköisesti palveluntuottajan internet-sivuilla. Omavalvontasuunnitelmassa käytetään virallista Valviran tekemää pohjaa. Suunnitelmassa kuvataan mm. asukkaan asemaa ja oikeuksia, sisältäen asukkaan osallisuutta, oikeusturvaa ja kohtelua sekä asukasturvallisuutta sisältäen palo- ja pelastussuunnitelmat.

Omavalvontasuunnitelmasta löytyy, miten talossa varmistetaan, että asuminen ja yhteisöllinen toiminta on asukasturvallista. Lisäksi siitä selviää, miten talossa toimitaan, kun todetaan, että toiminta ei syystä tai toisesta toteudu sille asetettujen tavoitteiden mukaisesti tai asukasturvallisuus uhkaa vaarantua. Omavalvonnan tavoitteena on, että toimintaa arvioidaan koko ajan, asukkaita kuullaan laatuun ja asukasturvallisuuteen liittyvissä asioissa. Lisäksi asiakaspalautteet huomioidaan toiminnan kehittämisessä.

3 Rakennus ja rakentaminen tai saneeraaminen

3.1 Rakennuksen sijainti ja ympäristö

Ikäystävällisen asuinympäristön edellytys on asuinrakennuksen sijainti keskeisellä paikalla. Palvelujen tulisi olla lähellä, mielellään selvästi alle puolen kilometrin etäisyydellä asuinrakennuksesta. Aina tämä ei ole mahdollista ja silloin iäkkään mahdollisuuksia omatoimiseen ja itsenäiseen liikkumiseen sekä asioiden hoitamiseen tulee ottaa muilla tavoin huomioon. Esimerkiksi palvelubussit voivat mahdollistaa iäkkäiden liikkumisen ja asioinnin. Suuria korkeuseroja rakennuksen lähiympäristössä tulisi välttää. Kulkuväylien tulisi olla selkeitä, hyvin valaistuja ja helposti hahmotettavissa olevia muistiystävällisyyden näkökulmasta. Kulkuväylien tasaisuuteen tulisi kiinnittää huomioita ja kulkemisen tulisi onnistua tarvittaessa esimerkiksi pyörätuolilla tai rollaattorilla. Kulkuväylien talvikunnossapito tulee olla sillä tasolla, että kulkeminen apuvälineiden avulla onnistuu vuodenajasta riippumatta. Kaikkiaan suosituksena on, että kulkuväylät yhteisöllisen asumisen rakennukselta palvelujen äärelle ovat esteettömiä. Muuntojoustavuus olisi otettava huomioon rakennuksen pitkä elinkaari huomioiden.

3.2 Uudisrakennus

Uudisrakennuksen suunnitteluun olisi hyvä osallistaa iäkkäitä. Näin rakentamisessa tulee huomioida nekin seikat, jotka muuten jäisivät huomiotta. Eri kuntien ja kaupunkien ominaispiirteet ja kulttuuri tulisi ottaa huomioon. Ikäystävälliset ratkaisut lisäävät asumismuodon houkuttelevuutta. Uudisrakennuksen suunnittelussa tulisi huomioida alusta alkaen rakennuksen käyttötarkoitus ja toiminta. Yhteisöllinen asuminen edellyttää toisaalta omia, riittävän suuria asuntoja kaikkine kodin ominaisuuksineen, mutta myös järkeviä yhteisiä tiloja, joita voidaan hyödyntää yhteisöllisyyden tukemisessa. Rakennuksen tulee tukea iäkkäiden toimijuutta ja selviämistä myös omatoimisesti arjen askareista.

3.3 Asunnot

Suosittelimme, että iäkkäiden yhteisöllisen asumisen vuokra-asunnot olisivat yksiöitä tai kaksioita. Asunnon minimikooksi suosittelimme noin 30 neliometriä tai pariskunnille isompia, noin 40 neliometrin suuruisia asuntoja. Myös ARA edellyttää tukien saamiseksi minimissään 30 neliometrin kokoisia asuntoja. Yhteisöllisyyden ja yhteisöllisen toiminnan toteutumiseksi talossa tulisi olla vähintään 15–20 asuntoa. Erillinen makuualkovi parantaa asuinviihtyisyyttä. Asunnoissa tulee olla oma wc-kylpyhuone sekä minimissään keittiöpiste omatoimiseen ruoanlaittoon. Näin ollen yhteisöllisen asumisen asunto noudattelee yleistä asunnon määritelmää: "Asunto ei ole huone, vaan asunnoksi katsotaan asukkaan hallussa oleva

tila, jossa on asuinhuoneen tai -huoneiden lisäksi keittiö ja wc-kylpyhuonetilat.” Tuloilman olisi suositeltavaa olla asunnoissa jäähdytetty, jolloin vältettäisiin mahdollisesti kesän hellejaksojen tuoma toimintakyvyn lasku iäkkäillä.

3.3.1 Asuntojen varustelu

Asunnoissa tulee olla mahdollisuus omatoimiseen ruoanlaittoon riippumatta siitä, onko talossa ravintolaa tai esimerkiksi jakelukeittiötä. Siksi asunnoissa tulee olla vähintään ruoanlaittopiste, johon kuuluu vesipiste ja allas, jääkaappi sekä kaksi liesilevyä. Asukkaan toimijuuden tukemiseksi ja mahdollistamiseksi suosittelemme kuitenkin kattavammin varusteltua keittiötä tai tupakeittiötä sisältäen turvalieden. Kunnolliset kylmälaitteet pakastimiseen mahdollistavat iäkkään monipuolisen ravitsemuksen sekä kotivaran ylläpitämisen. Asunnon sähköistys on suunniteltava siten, että pistorasiat sijaitsevat hyvällä käyttökorkeudella.

WC-tilan valaistus toteutetaan liiketunnistimella kytkeytyvästi. WC:ssä tulee olla suihku, soveltuva korotettu WC-istuin sekä senioreille suunniteltu pesuallas tukikahvoineen. WC-istuimen molemmin puolin tulee olla ylös nostettavat käsinojat / nousutuet. Mahdollisuuksien mukaan suositetaan väljyyttä WC-istuimen ympäristöön, jotta iäkkään avustaminen on mahdollista. Suosittelemme tiloihin automaattisekoittajia. Suosittelemme, että myös bidee-suihku on automaattisesti toimiva. Tukikahvoja tulisi sijoitella riittävästi, esimerkiksi suihkutangon molemmin puolin. Suihkun yhteydessä suositetaan olevan kiinteä suihkutuoli. WC-tiloissa tulisi hyvä olla kaappitilaa sekä tilavaraus pyykinpesukoneelle.

3.3.2 Esteettömyys asunnoissa

Kulkuväylien suunnittelussa huomioidaan riittävä väljyys. Oviaukot suunnitellaan riittävän leveiksi, jotta pyörätuolilla ja muilla apuvälineillä kulkeminen mahdollistuu. Oviaukoissa ei tule olla kynnyksiä. Jos kynnyksiä on kuitenkin rakennusteknisestä näkökulmasta pakko suunnitella, tulee niiden olla mahdollisimman matalat, enintään 20 mm ja sisältää integroidut luiskat. Esteettömyys on huomioitava myös mahdollisen parvekkeen oven kynnyksen suhteen.

Makuuhuoneesta tulisi olla mahdollisimman lyhyt matka WC-tiloihin. WC-tilan lattian tulisi olla samassa tasossa muun huoneiston kanssa. Mikäli tasoeroa kuitenkin on, tulee kynnyksen olla mahdollisimman matala ja mahdollistaa esteetön kulku WC-tiloihin. Wc-tilan lattia-materiaalin tulee olla helposti puhdistettavaa, mutta liukastumista ehkäisevää, pitävää materiaalia. WC-tilan lattialämmitys vähentää liukkaita ja samalla kuivaa tilaa sekä vähentää tilan kosteusrasitusta. Lattiakaivo tulee sijoitella siten, ettei siihen tilan toiminnoissa

kompastu. Mikäli mahdollista, lattiakaivo tulee sijoittaa seinän viereen. Tiloissa on oltava riittävä vapaa pyörähdysympyrä esimerkiksi pyörätuolin käyttöä varten.

Keittiötilojen osalta suosittelemme sähköisesti alaslaskettavia yläkaapistoja ja työtasoa, jolloin niihin ylettyä paremmin. Keskeisten toimintojen tulisi olla lähellä toisiaan, jotta niihin ylettyä helposti mahdollisimman vähällä siirtymisellä. Kaappien ja laatikoiden vetimien tulisi olla helposti tartuttavia ja ovien helposti ja kevyesti aukaistavia. Automaattiset sulkeutumis-mekanismit parantavat käytettävyyttä. Käytettävyyden kannalta erityisesti siirrettävät laatikostot alatasolla helpottavat toimintaa. Mikrolle on varattava tila keittiön tasolta, jotta se on käytettävyydeltään sopivalla tasolla. Kodinkoneiden sijoittelussa on huomioitava helppous ja käyttökorkeuden on tuettava toimintaa.

Makuuhuoneet tai -alkovit tulisi olla erotettavissa muusta tilasta esimerkiksi liukuovella. Makuutilassa tulee olla ikkuna. Tila tulee olla suunniteltu siten, että vuoteelta on mahdollisuus nähdä sekä ovelle että ikkunasta ulos. Vuoteen vieressä tulee olla tilaa pöydälle. Vähintään vuoteen toisella puolella tulee olla riittävästi tilaa pyörätuolin käyttämiseen. Pistorasiat tulee sijoittaa hyvälle käyttökorkeudelle lähelle sänkyä. Lämpöpatterit tulisi sijoittaa, mikäli se on rakennusteknisesti mahdollista, ikkunasyvennyksiin niin, etteivät niitä ole sijoitettu muuta seinäpintaa ulommaksi.

3.4 Yhteiset ja yhteisölliset tilat sekä kulkuväylät

Yhteisöllisen asumisen rakennukseen kuljetaan yhteisestä sisäänkäynnistä. Sisäänkäynnin tulee olla esteetön ja katettu. Oven tulee olla aukaistavissa sähköisesti. Välittömästi pääoven läheisyyteen tulee sijoittaa taloon suunnitellut yhteiset ja yhteisölliset tilat niin, että luonnolliset kohtaamiset ja -yhteisöllisyys toteutuvat. Yhteiset tilat suunnitellaan mahdollisuuksien mukaan niin, että talossa on mahdollista järjestää myös ulkopuolisten toimijoiden tilaisuuksia. Tilojen tulisi olla niin suuret, että kaikki talon asukkaat mahtuvat apuvälineineen samaan tilaan. Myös mahdollisten vierailijoiden olisi mahdollista yhteiseen tilaan. Yhteisölliseen tilaan suositellaan keittiöpistettä, jossa voi tapahtumien järjestämisen tai seurustelun lomassa keittää esimerkiksi kahvia.

Kulkuväylien leveys kaikissa yhteisissä tiloissa ja käytävissä mitoitetaan vähintään niin, että pyörätuolit ja rollaattorit mahtuvat kohtaamaan toisensa. Pitkiä käytäviä pyritään välttämään. Käytävien varrelle sijoitetaan pieniä yhteisöllisiin kohtaamisiin soveltuvia tiloja, kuten pöytä- tai sohvaryhmiä. Mikäli talossa on useampia kerroksia, talon tulee olla hissillinen. Hissin koossa ja käytettävyydessä tulee huomioida iäkkäiden tarpeet. Sisäänkäynnin läheisyyteen sisätiloihin tulee sijoittaa tila apuvälineille. Apuvälinetilassa voidaan säilyttää rollaattorit, potkurollaattorit, pyörätuolit ja sähköllä kulkevat apuvälineet ja polkupyörät. Näin

ollen apuvälinetilassa tulee olla useita akkukäyttöisten kulkuvälineiden käyttöön suunniteltuja latauspisteitä. Iäkkäillä voi olla enenevässä määrin myös sähkökäyttöisiä mopoja, joiden säilytys- ja latauspisteet olisi suotavaa ottaa nykyaikaisessa rakentamisessa huomioon.

3.5 Turvallisuus

Palo- ja pelastusturvallisuusvaatimusten osalta noudatetaan paikallisen paloviranomaisen ohjeita poistumisturvallisuusselvitys huomioiden. Suosituksena on huomioida rakennuksen elinkaari ja muuntojoustavuus myös turvallisuuden osalta, johon liittyen rakennukseen sprinklerointiä ja paloilmoitinjärjestelmää on hyvä harkita palo- ja pelastusviranomaisen ohjeiden mukaisesti. Keittiössä tulisi olla turvaliesi, liesivahti tai turvaliesituuletin. Huomioitava olisi riittävät, helppokulkuiset poistumistiet. Ovipuhelimet helpottavat vieraiden päästämistä sisään ja niihin voi liittää muutakin toiminnallisuutta, kuten esimerkiksi erilaiset lyhyet infot ja tiedotteet, saunan ja pyykkituvan varaukset, ks. kohta 3.9. Kaatumisturvallisuuden näkökulmasta asunnon, yhteisten tilojen ja ympäristön tulee olla esteettömiä ja helppokulkuisia. Tukikahvoja ja levähdyspaikkoja sijoitetaan tarkoituksenmukaisiin paikkoihin.

3.6 Värit ja valaistus

Ulkoympäristössä tulee kiinnittää huomiota riittävään yleisvalaistukseen. Sisäänkäyntialueita, opasteita ja tasoeroja tulee korostaa niin, että iäkäs pystyy selkeästi erottamaan ne ympäristöstä. Valaistuksen tulee olla riittävän voimakas ja vahvistaa iäkkään turvallisuuden tunnetta liikkumisessa. Valojen sijoitteluun tulee kiinnittää huomiota, jotta ne eivät tuota valon ja varjon välisiä eroja. Mahdollisuuksien mukaan epäsuoraa valaistusta tulee suosia. Reittien valaistuksen tulee olla jatkuvaa tarkoituksenaan ohjata iäkästä kulkijaa reitillä.

Värejä voidaan käyttää korostamaan erilaisia kulkuväyliä ja toiminnallisia alueita. Myös oviaukot esimerkiksi asuntoihin ja asunnoissa on suotavaa korostaa värein. Mikäli talossa asuu muistisairautta sairastavia henkilöitä, heidän omien asuntojen hahmottamista helpottaa esimerkiksi ovien värikoodaus tai jokin logo tai kuva asunnon ovesta. Kylpyhuone- ja wc-tiloissa olisi muistisairautta sairastavan henkilön kannalta hyvä korostaa esimerkiksi tukikahvat tai wc-istuimenkansi eri värillä kontrasti huomioiden. Voimakkaita kontrastieroja tulisi lattiapinnoilla välttää, sillä muistihäiriöiset voivat tulkita ne kulkuväylillä tasoeroina tai kuiluina. Lattiassa poikittaisia värinvaihteluja ja materiaalin katkoja tulisi välttää, jotta virhetulkintoilta vältytään. Hahmottamisen kannalta myös värieroina seinään nähden olisi hyvä huomioida pistorasioiden ja valokatkaisimien osalta. Ikäihmisten on keskimäärin helpompi havainnoida lämpimiä sävyjä, kuten punaista, oranssia ja keltaista kuin kylmiä, sinisiä, vihreitä tai liloja sävyjä.

3.7 Viherympäristö

Viheralueet lisäävät asukkaiden ulkoilua ja parantavat viihtyisyyttä. Lisäksi ne vähentävät koettua stressiä ja toimivat rauhoittavina elementteinä kaupunkiympäristössä. Viherympäristöt lisäävät mahdollisuuksia luonnollisiin kohtaamisiin ja vuorovaikutukseen. Lisäksi ne tukevat iäkkäiden liikkumisen mahdollisuuksia ja liikkumisen houkuttelevuutta. Luonnon mikrobistolla on myös immuunivastetta tehostava vaikutus. Pihalle voisi sijoittaa esimerkiksi istutuslaatikoita iäkkäiden kannalta sopivalle korkeudelle. Tärkeää on myös huomioida kasvien myrkyttömyys. Viherympäristön tulisi olla suunnittelussa huomioitu hyödynnettävyyden ja käytettävyyden kannalta jo rakennusvaiheessa. Viherympäristössä huomioitu toiminnallisuus tukee ikäystävällisyyden tavoitteita. Viherympäristön jatkuminen myös sisätiloihin tulee huomioida.

3.8 Piha, asuinalue, kulkuväylät ulkona, ulkotilat

Asuinrakennuksen pihan tulisi näkyä asuntoihin. Toiminnoiltaan ja tiloiltaan monipuolinen piha houkuttelee osaltaan asukkaita ulkoiluun. Piha mahdollistaa myös luonnollista sosiaalista kanssakäymistä muiden talon asukkaiden kanssa. Iäkkäille mielekästä puuhaa ovat usein esimerkiksi liikuntamahdollisuus, kasvien kasvattaminen ja hoitaminen sekä lintujen ruokkiminen. Kaikkiaan luonnon läheisyys olisi pihan suunnittelussa huomioitava. Pihan kalustevalinnoissa tulee ottaa huomioon käyttäjäryhmä. Levähdyspaikkoja tulee olla riittävästi. Kulkuväylien tulee olla helposti hahmotettavat ja turvalliset liikkua apuvälinein tai ilman. Valaistuksen tulee olla hyvä. Muistisairautta sairastavilla henkilöillä erilaiset aistivirikkeet tukevat toiminnan aloittamista - tuttu tekeminen onnistuu taitomuistin avulla sairaudesta huolimatta.

Ikäystävällisen asuinympäristön tärkeimpiä kriteerejä on saavutettavuus. Matka palveluihin tulisi olla lyhyt. Mikäli jokin keskeisistä palveluista on kauempana, tulisi senkin olla helposti saavutettavissa esimerkiksi palvelubussia käyttäen. Asuinympäristön tulisi olla toiminnoiltaan sellainen, että se kannustaa iäkkäitä vuorovaikutukseen ja toimintaan. Sen tulisi olla viihtyisä ja tuottaa myönteisiä elämyksiä. Ulkotilojen kulkuväylien tulee olla helposti hahmotettavia, yhtenäisiä ja riittävän leveitä. Asuinympäristön tulisi vahvistaa turvallisuuden tunteita ja sen riskit tulisi olla minimoitu.

Korkeuserojen tulee olla pieniä, eikä kulkuväylissä saisi olla poikittaista kaltevuutta. Kulkuväylien tulee olla hyvin valaistuja. Ympärivuotisella kunnossapidolla huolehditaan, että kulkuväylien esteettömyys säilyy vuodenajasta riippumatta. Kulkuväylät eivät saa milloinkaan olla liukkaita ja pinnoitteiden tulee olla pitäviä. Selkeitä opasteita ja kylttejä tulee käyttää hahmottamisen apuna. Jalankulku tulee erottaa muusta liikenteestä. Jalankulkuväylät

esimerkiksi kauppaan tai terveysasemalle voi myös merkitä huomiota herättävillä väreillä, jotta iäkkäät voivat kulkea turvallisia, suunniteltuja reittejä pitkin. Levähtämiseen soveltuvia penkkejä tulisi sijoittaa matkan varrelle tasaisin välimatkoin.

3.9 Teknologiset ratkaisut

WLAN-verkko tulee kattaa koko kiinteistön ja asunnot. Kattavan ja hyvän kuuluvuuden omaavalla verkolla mahdollistetaan erilaisten ikääntyneen kotona pärjäämistä tukevien teknologisten ratkaisujen toimintavarmuutta. Eräänä esimerkkinä teknologisista ratkaisuista voisi olla järjestelmä, jossa jokaisen asunnon oven sisäpuolelle sijoitettaisiin näytöllinen ovi-puhelin, jonka avulla iäkäs voisi tunnistaa vieraansa ulko-ovelta ja päästää heidät sisään. Samaan näyttöön voitaisiin integroida muitakin toimintoja, kuten saunavuorojen ja pesutuvan varausmahdollisuus sekä talon toimintaan liittyviä tiedotteita. Edelleen näyttöön integroituun järjestelmään voi innovoida esimerkiksi vaihdantatalouden sovelluksen. Näytön tulee olla riittävän suuri ja varustettu siten, että sitä voi käyttää seisten tai pyörätuolista. Käyttöliittymän on oltava yksinkertainen ja selkeä. Kameravalvonnan avulla voitaisiin valvoa esimerkiksi ulko-oven seutua, apuvälinetilaa tai pyörävarastoa. Lukitusjärjestelmän osalta tulisi valita nykyaikainen ja iäkkäiden käyttöön soveltuva järjestelmä.

3.10 Tilat palvelutuottajille

Asukkaiden toimintakyvyn moninaisuuden huomioimiseksi ja ravitsemuksellisen tilan varmistamiseksi suosittelemme, että talossa on ravintola, joka voi olla myös talon ulkopuolisten käytettävissä. Jakelukeittiö voi myös olla joihinkin kohteisiin sopiva ratkaisu. Asukkailla tulisi siis olla mahdollisuus ostaa niin halutessaan vähintään yksi ateria päivässä palveluntuottajalta. Tavoitteena on kuitenkin, että asukkaat tekevät osan tai kaikki aterioistaan itse. Suosittelemme yhteisöllisen asumisen taloon myös palveluntuottajien tilaa. Tilassa voisivat tarjota osa-aikaisesti palveluja vuoropäivinä esimerkiksi jalkahoitaja, parturi-kampaaja, hieroja tai fysioterapeutti. Kohteessa voisi olla myös kotihoidon palveluntuottajan toimisto. Muuntojoustavuuden näkökulmasta tiloihin olisi suotavaa jättää varaus lääkehuoneelle. Lääkehuone voi olla lähtökohtaisesti suunniteltu muuhun käyttöön, esimerkiksi palveluntuottajien tilaksi tai asunnoksi, mutta se olisi myöhemmin mahdollista muuntaa lääkehuoneeksi.

3.11 Vanhan rakennuksen muuttaminen yhteisölliseksi asumiseksi

Vanhan rakennuksen saneeraamisessa yhteisöllisen asumisen käyttöön on tilojen ja rakenteiden sopivuus ensimmäinen tarkasteltava asia. Keskeisiä huomioitavia seikkoja ovat rakennuksen ja huoneiston riittävä koko sekä mahdollisuus järjestää yleisiin tiloihin luonnollisten kohtaamisten paikkoja. Vanhan rakennuksen saneeraus tuo yleensä eteen erilaisia

haasteita, jotka tarkoittavat suunniteltaviin tiloihin kompromisseja. Asuntojen minimikoosta ei kuitenkaan tulisi tinkiä. Myöskään yhteisistä, yhteisöllistä toimintaa tukevista tiloista ei voi luopua ja niiden suositukset on esitetty kohdassa 3.4. Lisäksi suositamme, että yhteisöllisten tilojen sijoittelun tulisi olla sellainen, että ne sijaitsevat kulkuväylien varrella ja tukevat näin luonnollisia kohtaamisia. Ajantasaiset palo- ja poistumisturvallisuuden minimivaatimukset on tarkistettava paikalliselta palo- ja pelastusviranomaiselta. Suositamme sprinkle-reitä myös saneerattaviin yhteisöllisen asumisen kohteisiin. Kokonaisturvallisuuden ja esteettömyyden suhteen vaatimukset ovat samat kuin uudisrakennuksessa.

Monikerroksisissa rakennuksissa tulee olla riittävän kokoinen hissi, jotta sitä voi helposti hyödyntää myös apuvälineitä käyttävät. Hissin oven tulee aueta sähköisesti. Erityisesti huoneistojen ilmanvaihdon saneerattavuuteen tulee kiinnittää huomiota. Mikäli ilmanvaihtoon ei voida integroida tuloilman jäähdytystä, suosittelemme jäähdytyksen toteuttamista muutoin, esimerkiksi huoneistokohtaisen tai useamman huoneiston yhteisen jäähdytyskäyttöön suunnitellun ilmalämpöpumpun avulla. Yhteisöllisen asumisen asuntojen lämpötila ei saisi kesäaikanakaan nousta asumisviihtyvyyttä ja terveyttä uhkaavan korkeaksi.

4 Yhteisöllisen asumisen prosessi ja asemointi Päijät-Sotessa

4.1 Asiakasohjauksen prosessi

Yhteisöllinen asuminen on uusi palvelumuoto, joka mahdollistaa erikseen asumisen sekä palvelujen joustavuuden ja monimuotoisuuden. Nykyisin tavalliseen palveluasumiseen ohjautumisen prosessi on tapahtunut laaja-alaisen palvelutarpeen arvioinnin perusteella ja tällöin asiakkailta on ollut jo merkittävästi hoivan tarpeita. asumiseen tavoitellaan kuitenkin monimuotoisempaa ja myös ennakkoinnin huomioiden olevaa asukaskuntaa, mikä asiakasohjauksessa tarkoittaa laaja-alaisessa palvelutarpeen arvioinnissa enemmän myös asiakkaan yksinäisyyden ja turvattomuuden kokemusten huomioimista. Myös asiakkaan elämänhistorian sekä toimijuuden tunnistaminen ovat tärkeitä näkökulmia Asiakasohjauksen henkilökunnalta vaaditaan uuteen palvelumuotoon perehtymistä, omaksumista ja toimintatapojen muutosta, jotta yhteisölliseen asumiseen löytyy soveltuvia asiakkaita. JOPA-hanketiimi on pyrkinyt tukemaan toimintatapojen muutosta asiakasohjauksessa hankkeen alusta alkaen.

JOPA-hankkeen projektiryhmä on nostanut esille, että yhteisöllisen asumisen talon asukkaiden toimintakykyä pitäisi tarkastella kokonaisuutena siten, että asukkaiden toimintakyky olisi monimuotoinen. Asukkaiden toimintakyvyn monimuotoisuus olisi huomioitava yhteisölliseen asumiseen sijoittumisen koordinoinnissa yhteisöllisyyden säilymiseksi.

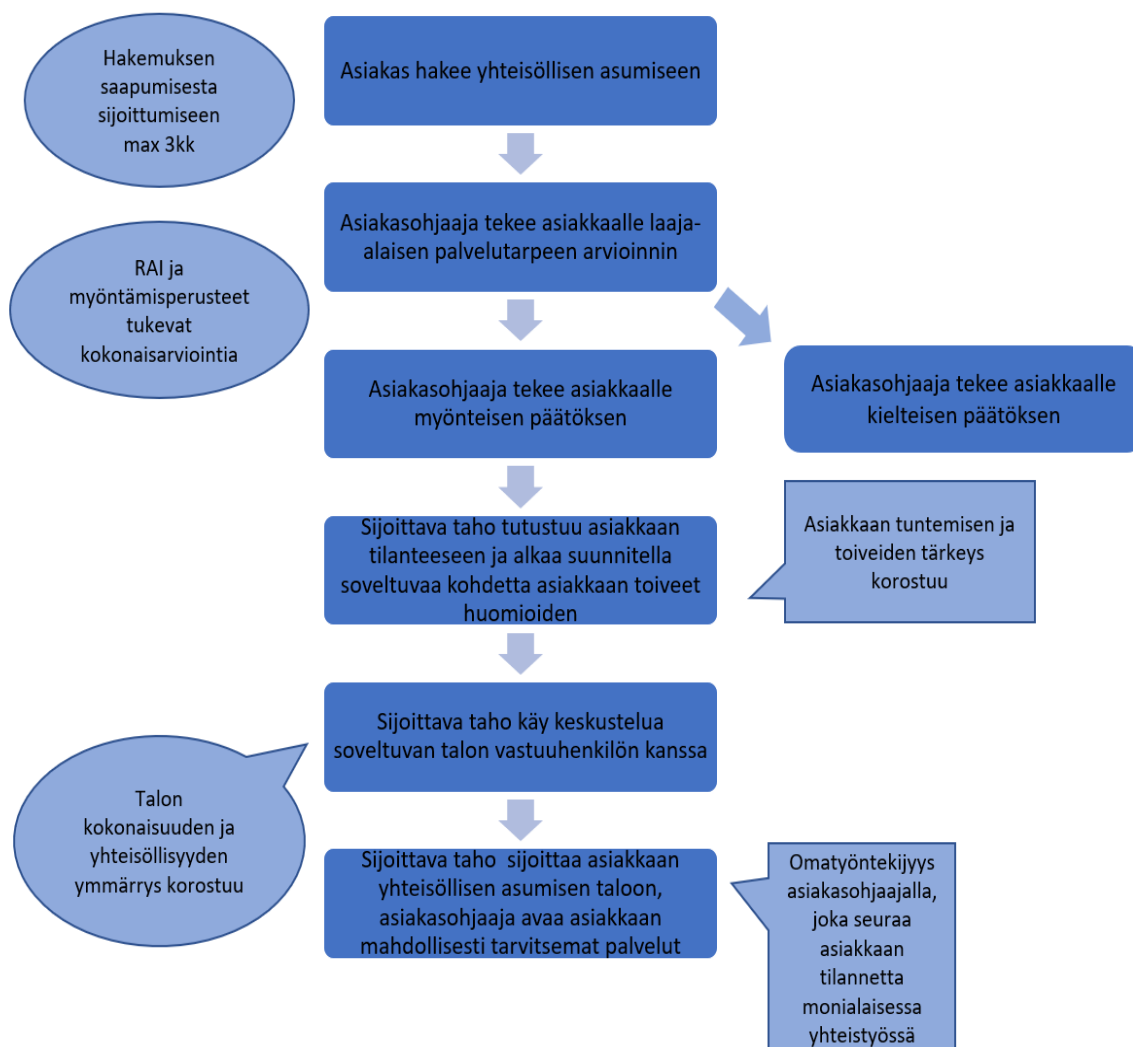
4.2 Hakeminen ja myöntämisen prosessi

Sosiaalihuoltolain 45 §:n mukaisesti asiakkaan on voitava hakea palvelua sekä saada haettuun palveluun päätös. Hakemuksen käsittelyaika muuttuu vuoden 2023 alusta vanhuspalvelulain 18 §:n mukaisesti seuraavasti niin, että päätös on toimeenpantava viimeistään kolmen kuukauden kuluttua asian vireille tulosta. Yhteisöllistä asumista on mahdollista hakea myös kotikuntalain perusteella muultakin kuin oman kotikunnan ja hyvinvointialueen alueelta.

Asiakkaan palvelutarve arvioidaan laaja-alaisesti vanhuspalvelulain 15 § mukaisesti huomioiden asiakkaan fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky RAI-toimintakykymittaria hyödyntäen, sekä huomioiden asiakkaan voimavarat ja sosiaalinen verkosto. Lisäksi huomioidaan asuinympäristön ja kodin turvallisuus sekä taloudellinen tilanne ja etuudet.

Kuvassa viisi on esitetty hakeutumisen prosessi yhteisölliseen asumiseen Päijät-Soten alueella. Päätös yhteisöllisen asumisen myöntämisperusteiden täyttymisestä tapahtuu palvelutarpeen arvioinnin perusteella asiakasohjaajan tekemänä. Yhteisöllisen asumisen talojen paikkahallinnan koordinointi keskitetään, ja tässä on huomioitava asukaskunnan

kokonaisuus siten, että samassa yhteisöllisen asumisen kokonaisuudessa olisi eri kuntoisia asukkaita yhteisöllisyyden säilymiseksi. (kts. kappale 5.1). Yhteisöllisyyden näkökulmasta tarpeellista tietoa voisi olla myös asiakkaan harrastukset tai mielenkiinnon kohteet - mitä asiakas toivoo yhteisöllisyydeltä, jolloin asukas olisi soveltuva taloon sekä talon yhteisö soveltuva asiakkaalle. Sijoittamisessa korostuu vahva yhteistyö asiakasohjauksen asumista myöntävän tahon sekä yhteisöllisten talojen vastuuhenkilöiden kesken. Sijoittumisesta yhteisölliseen asumiseen ja yhteisöllisestä toiminnasta tehdään oma hallintopäätös sekä mahdollisesti myönnettävistä kotiin vietävistä palveluista ja tukipalveluista erilliset päätökset.

Kuva 5. Yhteisölliseen asumiseen hakeutumisen prosessi.

4.3 Myöntämisperusteet

Myöntämisperusteet yhteisölliseen asumiseen on muotoiltu yhteistyössä koko Päijät-Hämeen hyvinvointialueen kanssa. Keskiössä myöntämisperusteissa on nimenomaisesti

asumisen myöntäminen asiakkaalle, sillä palvelut myönnetään erikseen kotihoidon ja tukipalvelujen myöntämisperusteiden mukaisesti. Asumisen järjestäminen perustuu asiakkaan palvelutarpeen arviointiin, palvelusuunnitelmaan sekä yhteisöllisen asumisen järjestämistä koskevaan hallintopäätökseen. Yhteisöllisessä asumisessa asunnon hallinta perustuu asuinhuoneiston vuokrauksesta annetun lain (481/1995) mukaiseen vuokrasopimukseen, jonka asukas tekee asunnon omistajan kanssa. Sosiaalihuoltolain 30 §:n 3 momentin mukaan sosiaalihuoltoa on lähtökohtaisesti toteutettava siten, että avio- ja avopuolisoilla sekä muilla perheenjäsenillä on mahdollisuus asua yhdessä. Vanhuspalvelulain 14 §:n 2 momentin mukaan iäkkäille avio- ja avopuolisoille on järjestettävä mahdollisuus asua yhdessä.

Myöntämisperusteeksi yhteisölliseen asumiseen Päijät-Hämeessä on päätetty (Päijät-Hämeen aluehallitus 20/2022 234 §):

Yhteisöllistä asumista järjestetään iäkkäälle henkilölle, joka erityisestä syystä tarvitsee apua ja tukea asumisessa ja asumisensa järjestämisessä sekä hyötyy yhteisöllisyydestä. Asiakas on ilmaissut oman halunsa muuttaa yhteisölliseen asumiseen. Pitkäaikainen turvattomuus ja yksinäisyyden kokemus heikentää vahvasti nykyisessä kodissa asumista. Turvattomuus ja yksinäisyys ei ole ratkaistavissa kotiin vietävien palvelujen, tukipalvelujen, teknologisten ratkaisujen ja / tai läheisverkoston avulla. Asukkaalla on psyykkiset, kognitiiviset ja sosiaaliset edellytykset asua yhteisöllisessä asumisessa.

Ohjeellisia RAI- arvoina voidaan pitää seuraavia:

- *ADL-H ≥ 1 (ohjauksen tarvetta ja/tai rajoitettu avuntarve päivittäisissä toiminnoissa)*
- *IADLCH ≥ 2 (tarvitsee apua vähintään kahdessa kotiaskare toiminnassa)*
- *CPS ≥ 1 (kognition (mm. muisti, aistit) rajatilainen heikkeneminen)*
- *MAPLe ≥ 2 (palveluntarve).*

Päijät-Soten JOPA-hanke on ollut tukemassa yhteisöllisen asumisen myöntämisperusteiden laatimista. Huomioitavaa myöntämisperusteissa on, että asiakas nimenomaisesti hyötyy yhteisöllisyydestä sekä asukkaalla on psyykkiset, kognitiiviset ja sosiaaliset edellytykset asua yhteisöllisessä asumisessa. Erikseen on haluttu yhteisöllisen asumisen kohderyhmäksi nostaa pitkäaikaista turvattomuutta ja yksinäisyyttä kokevat henkilöt. Ohjeellisissa RAI-arvoissa huomiona on, että ne ovat alhaisemmat kotiaskareiden (IADLCH) kohdalta kuin kotihoidon myöntämisperusteet, jotta asumisen palvelun myöntäminen mahdollistuu myös sellaisille asiakkaille, joilla ei ole kotihoidon palveluja.

RAI-järjestelmä on standardoitu tiedonkeruun ja havainnoinnin välineistö, joka on tarkoitettu mm. iäkkäiden palvelujen asiakkaan palveluntarpeen arviointiin sekä hoito-, kuntoutus- ja palvelusuunnitelman laatimiseen. RAI lyhenne tulee sanoista Resident Assessment Instrument. RAI-järjestelmä koostuu useista eri käyttötarkoituksiin ja eri kohderyhmille suunnitelluista asiakkaan arviointivälineistä. Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkään sosiaali- ja terveystalvveluista (980/2012) edellyttää RAI-järjestelmän käyttöä viimeistään siirtymäajan päättyessä 1.4.2023. Päijät-Hämeessä RAI-järjestelmä on ollut käytössä jo pitkään ja sen käyttöä edellytetään kaikilta palveluntuottajilta.

4.4 Asiakasohjaus - omatyöntekijyys

Sosiaalihuoltolain § 42 mukaisesti jokaiselle palveluja saavalle asiakkaalle on nimettävä omatyöntekijä. Asiakasohjauksessa omatyöntekijäksi asiakkaalle nimetään asiakasohjaaja tai sosiaaliohjaaja. Erityistä tukea tarvitseville sosiaalihuoltolaki määrittää omatyöntekijäksi sosiaalityöntekijän. Omatyöntekijä pitää yhteyttä asiakkaan, omaisen ja palveluja tuottavan tahon kesken.

Koska yhteisöllisen asumisen hakeutuminen tapahtuu palvelutarpeen arvioinnin ja sen perusteella annettavan hallintopäätöksen myötä, asiakkuudesta muodostuu sosiaalihuollon asiakkuus, jolloin asiakkaalle tulee omatyöntekijä. Yhteisöllisessä asumisessa omatyöntekijän roolina on seurata asiakassuunnitelman toteutumista, sekä asiakkaan saadessa palveluja on seurattava niiden toteutumista ja mahdollisia palvelutarpeiden muutoksia. Yhteisöllisessä asumisessa palvelut joustavat asukkaan tarpeiden mukaan, mikä vaatii asiakasohjaajalta vahvaa yhteydenpitoa asukkaan, mahdollisesti hänen omaisensa sekä palveluja tuottavan tahon kanssa. Erityisesti muuton jälkeinen aika on huomioitava, jotta mahdolliset palvelut saadaan yhteensovitettua asukkaan tarpeiden mukaan ja tuettua asukkaan sopeutumista uuteen asumismuotoon ja yhteisöön. Toisaalta oman haasteen tuo myös vaihe, jossa on pohdittava, onko avun tarve asukkaalle niin mittavaa, että asukas on soveltuvampi ympärivuorokautiseen palveluasumiseen.

4.5 Yhteisöllisen asumisen valvonta

Ikääntyneiden asiakasohjaus on toteuttanut yksityisen ikääntyneiden sosiaalipalvelujen valvonnan Päijät-Soten alueella. Vaikka yhteisöllisessä asumisessa asuminen ja palvelut ovat erikseen, valvonta tehdään kokonaisuutena yhteisöllisestä asumisesta ja yhteisöllisen toiminnan toteutumisesta sekä asiakkaiden saamista kotihoidon palveluista ja tukipalveluista.

Yhteisöllinen asuminen on ilmoituksenvaraista sosiaalipalvelua, josta palveluntuottaja tekee ilmoituksen hyvinvointialueelle. Rekisteröinti sisältää toimitilat sekä sosiaalista

kanssakäymistä edistävän toiminnan, joten ilmoituksessa on käytävä ilmi, miten sosiaalista kanssakäymistä edistävää toimintaa toteutetaan. Toimintaedellytysten arvioinnin kohteena on toimintayksikön tilojen asianmukaisuus; toimintaan varattujen tilojen tulee mahdollistaa sosiaalista kanssakäymistä edistävän toiminnan toteutuminen. Lisäksi on määriteltävä vastuuhenkilö sekä varattu henkilöstöresurssi sosiaalista kanssakäymistä edistävän toiminnan järjestämiseen. Kotihoidon palveluissa ja tukipalveluissa toteutetaan vastaavaa ilmoitusmenettelyä ja valvontaa kuten muutoinkin kotihoidon ja tukipalvelujen järjestämisessä.

Hyvinvointialue on määritellyt tarkemmin palvelukuvauksessa yhteisöllisen asumisen tiloja, yhteisöllistä toimintaa sekä kotihoidon ja tukipalvelujen tuottamista koskevat linjaukset. Tarkennusta linjauksiin ja ohjeistuksiin yhteisöllisen asumisen ja palvelujen toteuttamisesta tulee vielä sosiaali- ja terveysministeriön ohjauskirjeessä.

5 Kohderyhmä / asukkaat

5.1 Halu asua yhteisöllisessä asumisessa

Yhteisöllisyyttä muodostuu vain, jos on olemassa ihmisiä, jotka suuntautuvat sosiaalisesti toisiin ihmisiin ja kykenevät yhteistoimijuuteen. Yhteisöllisyys tarvitsee joukon ihmisiä, johon kiinnittyä. Yhteisö rakentuu jäsentensä väliseen vuorovaikutukseen sekä heidän tuntemalleen yhteenkuuluvuudelle.

Yhteisöllisessä asumisessa peruseriaatteena on asukkaan oma tahto asua yhteisöllisen asumisen talossa - asukas kokee hyötyvänsä yhteisöstä, mutta yhteisöllisyys perustuu silti vapaaehtoisuuteen. Tilat ja toiminta yhteisöllisessä talossa mahdollistavat yhteisöllisyyden muiden asukkaiden kanssa, mutta eivät kuitenkaan ole pakottavia tekijöitä; oma asunto kaikkine ominaisuuksineen mahdollistaa myös yksityisyyden, omiin oloihin vetäytymisen asukkaan niin halutessa. Asukkaan tulisi kyetä kognitiiviselta, psyykkiseltä ja sosiaaliselta toimintakyvyltään asumaan yhteisöllisen asumisen talossa.

Yhteisöllisyyttä tukee se, että sitä koordinoitusti ohjataan yhteisökoordinaattorin toimesta. Yhteisöllisyyden toteutumisen kannalta olisi hyvä, että talossa olisi toimintakyvyltään eri kuntoisia asukkaita - niitä, jotka eivät tarvitse mitään palveluja ja toisaalta niitäkin, jolla palveluja on enemmän. Yhteisön toiminta harvoin häiriintyy muutamista toimintakyvyltään huonokuntoisemmista asukkaista ja parhaimmillaan yhteisöllisyys jopa tukee huonokuntoisemman asukkaan toimijuutta. Tavoitteena on, että iäkäs asukas voisi asua yhteisöllisessä asumisessa jopa elämänsä loppuun asti.

5.2 Kohderyhmä - kenelle yhteisöllistä asumista

Sosiaalihuoltolain yhteisöllisen asumisen lainsäädännön taustaselvityksissä yhteisöllisen asumisen on suunniteltu kohdentuvan erityisesti yksinäisille ja turvattomille ikääntyneille huomioiden myös ennakoiva näkökulma. Samaa ajatusta tukee myös Päijät-Soten JOPA-hankkeen asiakasohjauksen henkilökunnalle tehty kysely: turvattomuus, pelokkuus ja yksinäisyys näyttäytyvät sellaisina elementteinä, joihin nykyisen palvelujärjestelmän (kotihoito ja ympärivuorokautinen palveluasuminen) puitteissa on ollut haastava vastata. Yksinäisyyden ja turvattomuuden kokemuksiin ei aina voi vastata kotihoidon palveluin ja muun läheisverkoston turvin omassa kodissa. Toisaalta taas ympärivuorokautisessa palveluasumisessa asuvilla asukkailla toimintakyvyn vajeet ovat mittavia ja hoivan tarve raskasta ja ympärivuorokautista, joten sekään ei ole ollut vastaus turvattomuuden ja yksinäisyyden kokemuksiin.

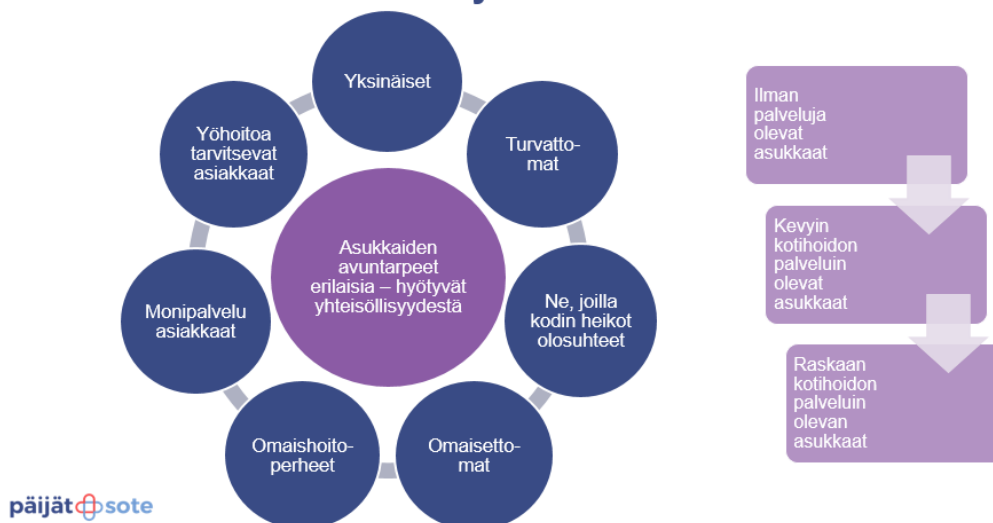
Vastaamalla turvattomuuden ja yksinäisyyden tunteisiin yhteisöllisellä asumisella oletetaan olevan vaikutusta palvelujen häiriökysyntään; paljon palveluja käyttävien asiakkaiden esimerkiksi päivystyskäyntien ja hätäkeskukseen soittojen arvioidaan vähenevän, kun ympärillä on turvallinen asumisyhteisö. Myös omaisettomille yhteisöllinen asuminen voisi tuoda sosiaalista turvallisuutta.

Peruste yhteisölliseen asumiseen siirtymiseen voi olla myös nykyisen kodin heikot ominaisuudet tai pitkät välimatkat palvelujen äärelle, vaikka toisena vaihtoehtona voi olla myös tavallinen senioriasuminen lähellä palveluja. Esimerkiksi niissä tilanteissa, joissa asiakkaalla on juuri todettu muistisairaus ja hän asuu pitkän matkan päässä palveluissa heikoissa olosuhteissa, saattaisi olla perusteltua siirtyä yhteisölliseen asumiseen. Joillakin asukkailla esteettömät olosuhteet yhteisöllisessä asumisessa saattavat jopa merkittävästi vähentää tarvittavia palveluja verraten oman kodin heikkoihin olosuhteisiin.

Sosiaalihuoltolain uudistus mahdollistaa yhteisölliseen asumiseen muuton myös omaishoitoperheille, mikä ei aiemmin palveluasumisessa ole ollut mahdollista. Tämän mahdollisuuden toivotaan lisäävän turvallisuuden tunnetta omaishoitoperheissä. Jos yhteisöllisen asumisen taloon muuttaa useampia omaishoitoperheitä, tuo se myös monelle omaishoitajalle tärkeää vertaistukea. Yleisesti yhteisöllisessä asumisessa on voimassa vanhuspalvelulain § 14 mahdollisuus ikääntyneille avo- tai aviopareille asumiseen yhdessä, vaikkei kyseessä olisikaan omaishoitotilanne. JOPA-hanke näkee, että pariskuntien kohdalla molemmille tehdään palvelutarpeen arviointi sekä erilliset päätökset yhteisöllisestä asumisesta.

Nykyisen sosiaalihuoltolain palveluasumiseen verraten uuden sosiaalihuoltolain yhteisöllinen asuminen antaa laajempia mahdollisuuksia palvelujen myöntämiselle. Aiemmassa palveluasumisessa yöhoito ei ole ollut mahdollista, mutta nyt uudessa yhteisöllisessä asumisessa yöhoitoa voidaan antaa kotihoidon palveluna. Tämä mahdollistaa nyt esimerkiksi yöllä tapahtuvan katetroinnin tai lääkkeidenannon asiakkaalle, mikä ei nykyisessä palveluasumisessa ole ollut mahdollista. Kun palveluja voidaan antaa laajemmin, on oletettavaa, ettei siirtymisiä yhteisöllisestä asumisesta ympärivuorokautiseen palveluasumiseen tule siinä määrin kuin mitä aiemmasta palveluasumisesta on ollut tehostettuun palveluasumiseen. Kuvassa kuusi on tiivistettynä yhteisöllisen asumisen kohderyhmät.

Millaisia asukkaita yhteisölliseen asumiseen?

Kuva 6. Yhteisöllisen asumisen kohderyhmä.

5.3 Asiakasohjauksen kehittäminen yhteisöllisen asumisen asukkaiden tunnistamiseksi

JOPA-hanke on osallistanut ikääntyneiden asiakasohjauksen työntekijöitä yhteisöllisen asumisen kehittämisessä ja soveltuvien asiakkaiden tunnistamisessa hankkeen alusta alkaen. Tavoitteena on ollut, että asiakkaiden palveluista päättävät asiakasohjaajat saavat tietoa uudesta yhteisöllisen asumisen palvelusta ja sen laajemmista mahdollisuuksista verraten nykyiseen palveluasumiseen. Lisäksi he ovat päässeet esimerkiksi miettimään yhteisölliseen asumiseen soveltuvia asukkaita niistä asiakkaista, joille he toimivat omatyöntekijöinä. Osallistamisen myötä tieto ja yhteisöllisen asumisen mahdollisuudet ovat lisääntyneet. Tarkoituksena on, että osallistamista jatketaan ja konkretisoidaan JOPA-hankkeen loppuun saakka.

JOPA-hankkeen aikana asiakasohjauksessa on kehitetty toimintakykyä kuvaavaa RAI-arviointia tunnistamaan yhteisölliseen asumiseen soveltuvia asukkaita iRAI-HC:n, osittaisarviointin ja lisäkysymysten avulla; kysymyksissä on haluttu nostaa erityisesti turvattomuuteen ja yksinäisyyteen liittyviä kysymyksiä. RAI-arviointi on osana asiakasohjaajan tekemää palvelutarpeen arviointia asiakkaan kokonaistilanteesta, eli RAI-arviointi ei pelkästään määritä asiakkuutta, vaan katsotaan asiakkaan kokonaistilannetta. Tavoitteena on, että uudella RAI-arvioinnilla kuitenkin saadaan paremmin esiin ne tilanteet, joissa yhteisöllinen

asuminen olisi asiakkaalle soveltuva. Tarkemmat myöntämisperusteet yhteisölliseen asumiseen löytyvät kirjattuna kohdassa 4.3.

5.4 Yhteisöllisen asumisen yöaikaiset palvelutarpeet

Tavoitteena on, että yhteisöllisen asumisen koti voisi olla iäkkään asukkaan loppuelämän koti, johon palveluja voidaan antaa joustavasti. Esimerkiksi pitkälle edennyt muistisairauskaan ei ole asumisen este yhteisöllisessä asumisessa, jos muistisairauteen ei liity vahvoja käytösoireita. Jos asukas on muuttanut yhteisöllisen asumisen taloon jo muistisairauden alkuvaiheessa, saattaa hän hyvinkin osata toimia ympäristössä myös muistisairauden edetessä.

Koska yhteisöllisessä asumisessa kotihoidon palveluja on mahdollista asukkaan tarpeiden mukaisesti antaa myös yöaikaan, ei tämä enää rajaa asukkaita, kuten nykyinen palveluasuminen. Toivotaan myös, että kotisaattohoitoa pystytään kehittämään kaikilla alueilla yhteisölliseen asumiseen annettavaksi. Tarkkoja raameja on vaikea asettaa sille, milloin asukas ei ole enää soveltuva asumaan yhteisöllisessä asumisessa, sillä kyse on aina jokaisen asukkaan yksilöllisestä tilanteesta. Jos kuitenkin muistisairauteen tai muihin sairauksiin liittyy mittavasti käytösoireita, esimerkiksi eksymistä, muiden asukkaiden häirintää tai sosiaalista sopeutumattomuutta kotihoidon palveluista ja teknologisista ratkaisuista huolimatta, ei yhteisöllinen asuminen tällöin ole soveltuva asumismuoto. Mikäli yöhoidon tarve on jatkuvaa ja useita kertoja yössä toistuvaa, tulee pohtia olisiko ympärivuorokautinen palveluasuminen sopivampi paikka kyseiselle asiakkaalle.

6 Yhteisöllinen toiminta ja palvelut

6.1 Yhteisölliseen asumiseen kiinteästi liittyvät palvelut

Yhteisölliseen asumiseen liittyy kiinteänä osana vuokra-asunto sekä yhteisöllinen toiminta, jota koordinoi talossa työskentelevä yhteisökoordinaattori. Asunnot ovat suunniteltu soveltuvan iäkkäille ja täyttävät yhteisölliseen asumiseen liittyvät suositukset (kts. kappale 3). Lisäksi on hyvä, että asunnoissa on kaikilla asukkailla turvapuhelin tai mahdollisuus siihen. Yhteiset tilat siivotaan viikoittain palveluntarjoajan toimesta. Muut palvelut myönnetään asukkaille yksilöllisen tarpeen mukaisesti.

6.2 Yhteisöllinen toiminta

Yhteisöllinen toiminta on sisällytetty yhteisölliseen asumiseen. Yhteisöllistä toimintaa valvoo hyvinvointialue. Toteuttajana voivat olla esimerkiksi yritykset, yhdistykset tai järjestöt. Yhteisöllistä toimintaa edellytetään järjestettävän säännöllisesti. Yhteisöllisessä asumisessa asukkaiden toimijuus nähdään vahvana - asukkaat eivät ole toiminnan kohteita, vaan toimijoita. Näin ollen yhteisöllinen toiminta perustuu asukkaiden toiveisiin. Jokainen uusi asukas täytyy perehdyttää yhteisöllisen talon toimintaan.

6.2.1 Yhteisökoordinaattorin työnkuva

Yhteisöllistä toimintaa koordinoi ja ohjaa tehtävään nimetty yhteisökoordinaattori tai vastaava, jolta ei edellytetä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattitutkintoa. Yhteisökoordinaattorin toivotaan olevan talossa 4–5 päivänä viikossa. Työaika toivotaan suunniteltavaksi asukkaiden tarpeiden ja toimintojen mukaisesti, ei siis esimerkiksi pelkkänä virka-aikana olevaksi. Esimerkiksi yhtenä työaikamääränä yhteisökoordinaattori täydellä työajalla voisi olla noin 60 asukkaan talossa. Hyvinvointialue on määritellyt kilpailutuksessa yhteisökoordinaattorin työpanoksen suuruuden asukasta kohden.

Yhteisökoordinaattorilta vaaditaan yhteisöllisyyden luomisen taitoja talon asukkaiden kesken; vahvuuksien ja mielenkiinnon kohteiden löytämistä sekä yhteisön tukemista. Lisäksi vaaditaan ymmärrystä ikääntyneiden palveluista sekä tietoa palvelujärjestelmästä sekä ohjaustoiminnasta. Keskiössä yhteisökoordinaattorin toiminnassa on asukkaiden oma toimijuus ja yhteisöllisyys - ei asukkaiden oleminen hoivan ja tekemisen kohteina. Yhteisökoordinaattori antaa asukkaille mahdollisuuden suunnitella toivomaansa toimintaa ja toimii ennemminkin mahdollistajana asukkaiden suunnittelevalle toiminnalle; esimerkiksi järjestää vapaaehtoisia tai järjestöjä mukaan luontoretkeille tai varaa lippuja ja kuljetuksia teatteriin / konsertteihin. Yhteisökoordinaattori toimii yhteyshenkilönä eri järjestötoimijoiden kanssa.

Hänellä olisi hyvä olla kokonaiskuva alueen / kunnan olemassa olevasta järjestötoiminnasta. Uuden asukkaan muuttaessa yhteisökoordinaattori vastaa, että asukas saa talon toiminnasta ja siihen liittyvistä asioista hyvän perehdytyksen. Perehdyttäjänä voi toimia yhteisökoordinaattorin lisäksi talon asukkaat sekä muut talossa toimivat tahot. Yhteisökoordinaattorin tehtävänä on yhdessä asukasraadin (asukkaiden) kanssa suunnitella mitä kaikkea perehdytyksen tulee sisältää ja varmistaa, että kaikki saavat saman tasoisen perehdytyksen.

Yhteisökoordinaattori voi toimia myös yhdyshenkilönä ikääntyneiden asiakasohjaukseen, koska tuntee asukkaat ja heidän toimijuutensa sekä yhteisön toiminnan. Vastaavasti yhdyshenkilönä voi toimia myös muu talovastaava tai vastuuhenkilö, joka tuntee talon yhteisöllisyyden tilan ja asukaskunnan. Saumaton yhteistyö ikääntyneiden asiakasohjauksen ja talon asukkaat tuntevan yhteisökoordinaattorin / talovastaavan välillä on tärkeää etenkin uutta asukasta taloon valitessa; asukkaan pitäisi toimintakyvyltään ja toimijuudeltaan soveltua talon yhteisöön ja toisaalta taas talon pitäisi antaa asukkaalle yhteisön luomaa turvallisuutta.

6.2.2 Yhteisöllisen toiminnan maksullisuus

Yhteisöllisestä toiminnasta hyvinvointialue voi periä asukkailta kohtuullista maksua, jonka hyvinvointialue määrittää. Maksu tulee sisältää sekä yhteisöllisen toiminnan että yhteisökoordinaattorin palvelut. Lisäksi yhteisökoordinaattori voi toteuttaa asukkaiden toiveidenmukaista toimintaa erillistä maksua vastaan, esimerkiksi teatterissa käyminen.

Talossa tapahtuva yhteisöllinen toiminta voi perustua myös ns. vaihtokauppaan. Talon omistaja tarjoaa esimerkiksi kolmannen sektorin toimijalle tilat kokoontumiselle / harrastamiselle talossa ja toimija taas tarjoaa talon asukkaille mahdollisuuden osallistua heidän toimintaansa tai he järjestävät asukkaille toimintaa, mitä asukkaat ovat itse toivoneet.

6.2.3 Henkilökunnan rooli yhteisöllisyyden tukemisessa

Yhteisöllisen asumisen talossa yhteisökoordinaattorilla on tärkeä rooli yhteisöllisen toiminnan mahdollistajana ja tsemppaajana. Kotihoidon ja -hoivan palveluita tuottavien tahojen rooli on yhtä tärkeä. Kotihoitoa tuottaessa pyritään pienillä teoilla, vihjeillä ja kannustuksilla huomioimaan rakennuksen yhteisöllisen toiminnan tukeminen yksilöiden kautta. Tilanteiden luku ja herkkyyys lukea asukkaiden tarpeita, tilanteita ja toiveita on tässä keskiössä. Asukkaita pyritään kannustamaan avoimuuteen toiveidensa ilmaisemisessa. Talossa käyvä hoitohenkilöstö tekee yhteistyötä myös yhteisökoordinaattorin kanssa. Yhteisenä tahtotilana tulisi olla asukkaiden toimijuuden ja yhteisöllisyyden tukeminen. Yhteisöllisen

asumisen talossa samoilla hoitohenkilöillä on paljon asiakkaita, joten tämä mahdollistaa joustavuuden ja tilanteiden huomioimisen käyntien toteuttamisessa. Mikäli talossa työskentelee muuta henkilöstöä esimerkiksi ravintolassa tai palveluntuottajien tilassa, tulee kaikkien tukea toiminnallaan toimijuutta ja yhteisöllisyyttä. Uusi henkilökunta tai uudet toimijat tulee perehdyttää kunkin talon yhteisölliseen toimintaan ja siihen, miten se juuri siinä talossa toimii.

6.3 Kotiin annettavat palvelut ja tukipalvelut

Palveluina asukkaille voidaan myöntää kotihoitoa ja tukipalveluita. Yhteisöllisessä asumisessa säännöllinen kotihoito toteutuu asukkaiden henkilökohtaisen tarpeen mukaisesti ympäri vuorokauden. Tämä mahdollistaa asukkaiden asumisen yhteisöllisessä asumisessa mahdollisimman pitkään, jopa elämän loppuun asti. Kotihoidon maksut määräytyvät sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista säädetyn lain (asiakasmaksulain) 10 e §:n mukaisesti ja tukipalvelut asiakasmaksulain 10 h §:n mukaisesti hyvinvointialueen määrittämänä. Kotihoidon maksussa huomioidaan aiemmin asumisen kustannuksia asiakasmaksulain 10 g §:n mukaisesti muuttotilanteessa.

Erilaisilla teknologisilla ratkaisuilla voidaan tukea asukkaiden asumista yhteisöllisessä asumisessa. Teknologia voi liittyä niin hoivaan kuin muihin arjen toimintoja helpottaviin ratkaisuihin. Hoivaan liittyviä teknologisia ratkaisuja voivat lääkeautomaatit, erilaiset etäluettavat mittarit esimerkiksi verenpaine- ja verensokerimittarit, GPS-rannekkeet, kuvapuhelinpalvelut, ovihälyttimet / liiketunnistimet, asukkaan tai kotihoidon ergonomiaa tukevat ratkaisut.

Yhteisöllisen asumisen asukkaille voidaan myöntää kotihoidon lisäksi tukipalveluita. Tukipalveluina voidaan myöntää turvapalvelut ja ateriapalvelut. Jos asunnoissa ei ole valmiiksi turvapuhelinta, niin tukipalveluiden kautta asukas saa itselleen turvapuhelimen ja saa hälytettyä apua äkillisissä tilanteissa ympäri vuorokauden. Ateriapalvelun tarkoituksena on tukea asukkaan hyvää ravitsemusta silloin, kun hän ei itse pysty valmistamaan tai hankkimaan itselleen aterioitaan.

7 Asukkaan toimijuus ja vaikutusmahdollisuudet

7.1 Tavoitteet asukkaiden toimijuuden näkökulmasta

Yhteisöllisen asumisen keskeinen tavoite on tukea asukkaan toimijuutta ja osallisuutta oman elämänsä suunnittelussa ja toteutuksessa. Tavoitteena on asukkaiden heterogeenisyys toimintakyvyn suhteen, jolloin asukkaat voivat tukea toisiaan arjen asioissa. Asukasvalintaan on siis kiinnitettävä huomiota, jotta yhteisöllisyys voisi toteutua. Asukkaiden itsemääräämisoikeus on keskiössä oman asumisen ja elämän suhteen. Asiakaskohtaisesti räätälöivät palvelut vaihtelevat runsaasti eri asukkaiden välillä. Kaikkia asukkaita tulee kohdella tasavertaisesti mahdollisten palvelujen määrästä ja laadusta riippumatta.

7.2 Valinnanvapaus ja valinnan mahdollisuudet

Asukkaalla on mahdollisuus hakea yhteisöllistä asumista ja toivoa itselleen sopivaa asuiskohdetta. Myönteisen asumispäätöksen saatuaan on asukkaalla mahdollisuus päättää itselleen sopiva muuttoajankohta, hyödyntää päätöksestä sekä oikeus kieltäytyä myönnetystä asumisesta. Kieltäytyessään myönnetystä asumisesta asukkaan täytyy hakea palvelua uudelleen, jos haluaa hakeutua asumaan yhteisölliseen asumiseen. On muistettava, että mikäli myöntämisperusteet eivät täyty, niin muitakin ikäystävällisen asumisen vaihtoehtoja on runsaasti tarjolla. Asukkaalla on siten mahdollisuus muuttaa vapaasti esimerkiksi senioriasumisen tai muihin vuokra-asumisen kohteisiin omien toiveidensa mukaan.

7.3 Asukkaat osallistuvat toiminnan järjestämiseen

Yhteisöllisen asumisen keskeinen piirre on asukkaiden osallisuuden tukeminen ja vahvistaminen. Asukkaat muuttavat taloon eri lähtökohdista ja erilaisin odotuksin. Yksilölliset näkökulmat ja toiveet tuleekin huomioida toiminnassa. Asukasvalinnassa pyritään asukasosallisuuden vahvistamiseen. Osallisuuden tulee olla vapaaehtoista. Yhteisöllisessä asumisessa yhteisöllisen toiminnan operaattorin ei tule tuottaa taloon esimerkiksi valmista viikko-ohjelmaa, vaan yhteisöllisyyden tulee rakentua asukkaiden toiveiden ja tarpeiden pohjalta. Yhteisöllisen toiminnan järjestäjän rooli on olla mahdollistaja ja innostaja.

Asukkaan muuttaessa taloon suosittelemme, että yhteisöllisen toiminnan operaattorin tulee olla yhteydessä asukkaaseen viikon kuluessa esitelläkseen talon toimintoja, mahdollisuuksia ja yhteisöllisen toiminnan perusteita (tutustuttaminen). Samassa yhteydessä esitellään olemassa olevaa toimintaa sekä haastatellaan asukasta. Haastattelussa tulee painottaa asukkaan taustaa ja elämänhistoriaa. Myös harrastuksista ja toiveista asumisen suhteen tulee keskustella. Keskustelun pohjalta ehdotetaan asukkaalle, miten yhteisölliseen

toimintaan voisi osallistua ja miten sen sisältöön pääsee vaikuttamaan. Keskustelu tulee toistaa asukkaan kotiuduttua noin kolmen-neljän kuukauden kuluttua muutosta.

Asukkaiden toimintakyvyn heiketessä heidän osallisuutensa pystytään tukemaan jaetun toimijuuden kautta. Tällöin yhteisökoordinaattorin sekä kotihoidon henkilöstön rooli korostuvat. Asukas toimii edelleen aktiivisena toimijana, jonka osallisuutta tukee sekä auttaa ulkopuolinen toimija. Ulkopuolisena toimijana voi toimia läheisten / omaisten lisäksi talon työskentelevät henkilöt tai kolmannen sektorin vapaaehtoiset. Tällöin on tärkeää, että asukasta kuullaan aidosti häntä koskevissa asioissa.

7.4 Asukasraadit

Yhteisöllisen asumisen talon asukkailla tulee olla vaikutusmahdollisuuksia talon toimintaan. Suosittelemme, että talossa on osallisuuden edistämisen mukaisesti asukasraati, jonka toimintaan kaikilla asukkailla on mahdollisuus osallistua. Asukasraati voisi kokoontua esimerkiksi kuukausittain. Asukasraadin kautta voidaan tuottaa asukkaiden taholta tietoa, mihin suuntaan toimintaa tulee kehittää. Asukasraadilla tulee olla suora yhteys yhteisöllistä toimintaa koordinoivaan henkilöön, jotta viesti toiveista ja tarpeista välittyy jouhevasti. Asukasraadin toiminnan puitteet ja asukkaiden kokouksiin kutumisesta huolehtii yhteisökoordinaattori. Asukasraadin toiminta dokumentoidaan esimerkiksi kokouspöytäkirjojen muodossa. Yhteisöllisen toiminnan ja asiakasraatien toteutumista valvoo hyvinvointialue.

7.5 Vertaisohjaajat

Vertaisohjaajien toiminta on merkittävä yhteisöllisen toiminnan aktiivisuutta lisäävä keino. Vertaisohjaajia voivat olla yhteisöllisen asumisen talossa asuvat iäkkäät, joilla on jokin kiinnostuksen tai osaamisen kohde ja jotka haluavat aktiivisesti aktivoida sekä osallistaa iäkkäitä sen ympärillä tapahtuvaan toimintaan. Vertaisohjaaja voi olla myös muu iäkäs, joka ei asu yhteisöllisen asumisen talossa, mutta jolla on halua olla järjestämässä toimintaa yhdessä asukkaiden kanssa. Yhteisökoordinaattorin keskeinen tehtävä on mahdollistaa vertaisohjaajien tuottama toiminta ja luoda edellytyksiä sen toteutumiselle. Yhteisökoordinaattori, asukasraati ja vertaisohjaat suunnittelevat yhdessä uuden asukkaan taloon tutustumisen liittyvät asiat sekä vastuuttavat eri toimijat tutustuttamiseen.

7.6 Yhteisöllisyyttä tukeva naapuriapu

Yhteisöllisen asumisen taloihin tulisi luoda edellytyksiä itseohjautuvaan naapuriapuun. Naapuriavun ei olisi tarkoitus korvata yhteisökoordinaattorin, huoltomiehen tai hoitajan roolia, vaan olla edesauttamassa asukkaiden välisen yhteisöllisyyden muodostumista. Samalla

naapuriavun myötä asukkaille kertynyt osaaminen tulisi hyödynnettyä ja heidän toimijuuttaan tuettaisiin. Apu voisi perustua pienimuotoiseen vaihdantaan, jossa jokaisen halukkaan vahvuuksia ja osaamista voitaisiin hyödyntää. Yksi asukas voisi auttaa pariston vaihtamisessa radioon ja toinen taulun kiinnityksessä. Kolmas voisi leipoa pullaa ja neljäs kutoa kiitokseksi villasukat. Yhteisöllisessä toiminnassa kaiken tulee perustua vapaaehtoisuuteen, mutta toimijat voivat antaa herätteitä myös asukkaiden väliseen naapuriapuun.

Ainakin suuremmissa taloissa tulisi olla tekninen tai muu helppokäyttöinen järjestelmä, jossa asukkaat voisivat ilmoittaa pienistä kodin huoltoon tai hoitoon liittyvistä tarpeista. Esimerkkejä tarpeista voisivat olla lampun vaihto, pienet nikkaroinnit, kuten taulukoukkujen kiinnitykset ja esimerkiksi kaupassa käynti tai siivousapu. Ilmoitukseen voisi liittää vaihdantaan perustuvan vastineen avusta. Tämä olisi asukkaille edullinen ja yhteisöllisyyttä tukeva tapa hoitaa itseohjautuvasti pieniä asumiseen ja elämään liittyviä avun tarpeita. Yhteisökoordinaattori voisi tukea toimintaa koordinoimalla avun vaihdantaan liittyvää järjestelmää. Kiireettömiä avun tarpeita voisi tuoda esille myös asukaskokouksessa tai -raadissa.

8 Palveluasumisesta yhteisölliseksi asumiseksi -prosessin kulmakivet

8.1 Palveluasumisen nykytilanne

Nykyiset palveluasumisen asukkaat saavat jäädä asumaan palveluasumisen asuntoon. Uusia palveluasumisen asukkaita ei voi enää 1.1.2023 jälkeen ottaa asuntojen vapautuessa. Siten kenenkään ei lakimuutoksen vuoksi tarvitse muuttaa, vaan muutos yhteisölliseksi asumiseksi tapahtuu alueella hiljalleen, yksikkö tai sen osa kerrallaan. Asukasnäkökulmasta tämä on hyvä asia, mutta palveluasumisen yksikön tyhjentyessä on mahdollista, että toimijat joutuvat tekemään ratkaisuja taloudellisten toimintaedellytysten varmistamiseksi. Muutossuunnitelma olisi hyvä tehdä ajoissa, jolloin muutos tapahtuu hallitusti.

8.2 Tilojen soveltuvuus

Palveluasumisen yksikköä yhteisöllisen asumisen yksiköksi muutettaessa tilojen soveltuvuuteen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Asuntojen tulee täyttää asunnon määritelmä, joka tarkoittaa käytännössä riittävän suurta, minimissään noin 30 neliömetrin suuruista asuntoa, jossa on täysin varusteltu ruoanlaittopiste sekä WC-kylpyhuone. Esteettömyyteen tulee kiinnittää erityistä huomiota, ettei sen puute nouse toimijuuden esteeksi. Yleisten tilojen ja kohtaamisten paikkojen osalta arvioitavaksi jää niiden riittävyys yhteisöllisen asumisen tarpeisiin ja toisaalta niiden sijainti suhteessa kulkuväyliin. Yhteisöllisyyttä tukee, mikäli kohtaamisen paikat sijoittuvat siten, että päätöksen muiden seuraan liittymisestä voi tehdä hetken mielijohteesta ohi kulkiessaan.

8.3 Toimintakulttuurin muutos

Palveluasumisen toimintakulttuuriin ovat vaikuttaneet useat tekijät, joista mahdollisesti keskeisin on myöntämisperusteiden tiukkuus, jonka vuoksi asiakaskunta on ollut perinteisesti varsin paljon apua vaativaa. Toimintakulttuuri on aivan toisenlainen yhteisöllisen asumisen yksikössä, jossa osa asukkaista saa ja tarvitsee vain hyvin vähän palveluita. Lisäksi osalla asukkaista voi olla todella vahva toimijuus ja tahto omatoimiseen osallisuuteen. Toisaalta osa saattaa tarvita apua ja tukea enemmän. Yhteisöllisen asumisen myöntämisperusteet ovat väljemmät. Johtoajatuksena on löytää asukkaiksi iäkkäitä, jotka eniten hyötyvät yhteisöllisyydestä, toisten läsnäolosta ja esteettömistä sekä ikäystävällisistä tiloista. Tavoitellana on toimintakyvyltään heterogeeninen asukaskunta, joka osaltaan parantaa yhteisöllisen toiminnan edellytyksiä. Yhteisöllisen asumisen tavoitteiden ja asukkaiden toimijuuden tukemisen tulisi olla toimintakulttuurin keskiössä.

Talossa käyvien ja toimivien ammattilaisten tulisi koko ajan muistaa asukkaiden jäljellä olevan toimintakyvyn ylläpitäminen ja tukeminen sekä yhteisölliseen toimintaan osallistaminen. Käytännössä tämä voi tapahtua pienillä vihjeillä ja esimerkiksi yhteisölliseen toimintaan ohjaamisella. Asukkaiden ei tulisi olla ensisijaisesti hoidon ja hoivan kohteita, vaan omavaltaisia, itsenäisiä ja aktiivisia toimijoita. Kaikessa toiminnassa tulisi huomioida yhteisöllisyyden tukemisen periaatteet. Osa asukkaista tarvitsee rohkaisua ja tukea päästäkseen tutustumaan muihin ja löytääkseen oman paikkansa yhteisössä. Toiminta ei saisi ohjautua hoiva- ja hoitopainotteiseksi niin, että asiakkaan puolesta tehdään asioita, joihin hän itsekin kykenisi. Päinvastoin tahtotilana tulisi olla asukkaan toimijuuden ja osallisuuden vahvistaminen, kun hän pääsee ikäystävälliseen, esteettömään ja yhteisölliseen asuinympäristöön.

8.4 Hybridiyksikkö

Uusi sosiaalihuoltolaki mahdollistaa yhteisöllisen asumisen toteuttamisen myös hybridiyksikössä. Hybridiyksiköllä tarkoitetaan taloa tai talokokonaisuutta, jossa toteutetaan sekä ympärivuorokautista palveluasumista, että yhteisöllistä asumista. Rakennuskokonaisuuteen voi kuulua myös ns. tavallisen asuntokannan asuntoja. Käytännössä eri palvelut on erotettava tilojen ja toiminnan puolesta toisistaan, jotta kummankin palvelumuodon toiminnan tavoitteet ja vaatimukset toteutuvat. Siten kumpikin palvelu muodostaa oman toimintayksikkönsä ja ne vastaavat omista lupa- ja ilmoitusvelvollisuuksistaan, vastuuhenkilöistään ja omavalvontasuunnitelmistaan erikseen. Asuminen tavalliseen asuntokantaan kuuluvissa asunnoissa ei kuitenkaan muodosta erillistä toimintayksikköä, eikä siihen kohdistu edellä mainittuja velvoitteita.

Ympärivuorokautisessa palveluasumisessa edellytetään paikalla olevaa henkilökuntaa, kun taas yhteisöllisen asumisen palvelut tuotetaan yksiköllisesti palvelutarpeen perusteella kotiin vietävien palvelujen ja tukipalvelujen avulla. Toisaalta laki ei estä käyttämästä paikalla olevaa henkilökuntaa näiden palvelujen tarjoamiseen, kunhan ne tarjotaan edellä mainituilla reunaehdoilla. Hybridiyksiköissä tulee varmistaa, että ympärivuorokautisessa palveluasumisessa pysyy koko ajan lakisääteisen henkilöstömitoituksen edellyttämä henkilöstö. Käytännössä hybridiyksiköiden tulisi olla varsin suuria, jotta ne toimisivat sekä toiminnallisesti että taloudellisesti kestäväällä pohjalla. Sosiaalista kanssakäymistä tuottava henkilöstö voi toteuttaa yhteisöllisyyttä tukevaa toimintaa sekä yhteisöllisen asumisen yksikköön että ympärivuorokautisen asumisen yksikköön. Mikäli samaan rakennuskokonaisuuteen sisältyy tavallisia asuntoja, voidaan yhteisöllistä toimintaa järjestää saman henkilökunnan toimesta myös heille.

Asiakkaan toimintakyvyn alentuessa niin, ettei hän enää kykene asumaan yhteisöllisen asumisen yksikössä, hänelle on tehtävä palvelutarpeen arviointi ja jatkotoimet määrittyvät sen

mukaisesti. Tavoitetilana on, että asiakkaan muuttamista pois tutusta asuinympäristöstä pyritään välttämään, mikäli mahdollista. Tällöin siirtyminen esimerkiksi viereiseen ympäri-vuorokautisen asumisen yksikköön samassa palvelukorttelissa olisi perusteltua.

9 Yhteisöllisen asumisen vaikuttavuus

9.1 Yhteisöllisen asumisen vaikuttavuuden kokonaisuus

Vaikuttavuuden määritelmiä ja vaikuttavuuden mittaamista sosiaalihuollossa on pohdittu vielä verrattain vähän. Asiakkaiden tilanteet ovat yksilöllisiä, joten vaikuttavuuden määritelmät ja mittarit vaativat monimuotoisen tiedon yhdistämistä: tutkimuspohjaisen tiedon, ammatillisen tiedon, kokemustiedon ja asiakkaan yksilöllisen tilanteen yhdistämistä. Toisaalta tarvitaan järjestelmistä saatavaa mittaritietoa, mutta myös tietoa asiakkaan elämänlaadun kokemuksesta. Ikääntyneiden elämänlaadun mittaamiseen ja sitä kautta vaikuttavuuden mittaamiseen tarvittaisiin tulevaisuudessa panostusta.

Päijät-Soten JOPA-hanke on pohtinut yhteisöllisen asumisen vaikuttavuutta asiakkaan, asiakkaan kotikunnan, yritysten, työntekijöiden sekä hyvinvointialueen ja sitä kautta myös laajemmin yhteiskunnallisen vaikuttavuuden kautta. Tavoitteena on, että yhteisöllisessä asumisessa asukkaat kokisivat elämänlaatunsa parantuneen ja toisaalta kustannukset palveluista eivät merkittävästi nousisi, vaikka väestö ikääntyykin vauhdilla. Koska yhteisöllistä asumista ei vielä Päijät-Soten JOPA-hankkeen loppuessa ole, on kaikkia tekijöitä ennalta haastavaa arvioida. Hanke kuitenkin vahvasti toivoo, että Päijät-Hämeen hyvinvointialue jatkaa vaikuttavuuden arvioinnin kehittämistä yhteisöllisessä asumisessa - vaikuttavuudessa ei mitata ainoastaan kustannuksia, vaan keskiössä on iäkkäiden elämänlaatu.

9.2 Vaikuttavuus asukkaalle

Yhteisöllisen asumisen vaikuttavuuden tavoitteena asukkaalle on, että hän saa elää laadukasta ja turvallista elämää keskeisellä sijainnilla olevassa esteettömässä talossa. Palveluja asukas saa joustavasti yksilöllisten tarpeidensa mukaan. Tavoitteena on, että asukas voisi elää elämänsä loppuun asti yhteisöllisen asumisen talossa. Asukas hyötyy yhteisöllisyydestä; saa osallistua talon toiminnan suunnitteluun ja päätöksentekoon. Tavoitteena on, että yhteisöllisessä asumisessa asukas kokisi elämänlaatunsa parantuneen.

Kerättävistä RAI-arvioinneista saadaan tietoa muun muassa turvattomuuden ja yksinäisyyden kokemuksista, joiden täten yhteisölliseen asumiseen siirtyessä pitäisi vähentyä. RAI-tiedoista ilmenee myös esimerkiksi sairaala- / päivystyskäyntien määriä, joihin arvellaan olevan vähentymistä niissä tapauksissa, jos hakeutumisen perimmäinen syy on ollut turvattomuuteen tai yksinäisyyteen liittyvä. Erityisesti Päijät-Soten JOPA-hanke toivoo kuitenkin kehitettäväksi jopa kansallisesti iäkkään asukkaan elämänlaatua kuvaavan kyselyn, jolla olisi mahdollista seurata vaikuttavuutta elämänlaatuun pidemmällä aikavälillä. Kyse ei ole ainoastaan asiakastyytyväisyyttä mittaavasta kyselystä, vaan halutaan tietää enemmän;

miten mielekkäänä asukas kokee oman elämänsä, miten hän kokee saavansa palveluja ja miten esimerkiksi kokee oman toimijuutensa yhteisössä. RAI-arvioinnilla saatavista tiedoista sekä elämänlaatua kuvaavista tiedoista saadaan muodostettua kokonaiskuvaa siitä, miten vaikuttavana yhteisöllinen asuminen nähdään asukkaan kannalta.

9.3 Vaikuttavuus hyvinvointialueelle

Hyvinvointialueella yhteisöllisen asumisen vaikuttavuutta on ehdottomasti seurattava laajemmin; ei ainoastaan eri toimialoilla, vaan vaikuttavuutena koko iäkkäiden palveluihin sekä esimerkiksi terveys- ja sairaalapalveluihin. Tavoitteena on, että yhteisöllinen asuminen hillitsi ikääntyneiden palvelujen sekä terveydenhuollon palvelujen kustannuksia hyvinvointialueella: tavoitellaan ennakoiden hyvää elämää asukkaille, mutta nähdään myös kustannusvaikuttavuus.

Hyvinvointialueen kannalta se, että ikääntyneet asuvat samassa kiinteistössä, lisää kotihoidon palvelujen välitöntä asiakastyöaikaa, jos palvelut tuottaa sama palvelutuottaja. Palvelua pystytään antamaan paljon tehokkaammin siihen verraten kuin esimerkiksi välimatkat asiakkaalta toiselle voivat välillä olla useita kymmeniä minutteja etenkin haja-asutusalueilla. Kotihoidon keskittäminen samaan ympäristöön saattaa myös lisätä kotihoidon työntekijöiden työtyytyväisyyttä, kun siirtymät parkkipaikkojen etsimisineen tai huonoine talvikelieineen eivät ole kuormittamassa. Siirtymien vähentymistä pitää katsoa myös ekologisena tekona ja autoilun kustannuksia vähentävänä tekijänä.

Yhteisöllisestä asumisesta pyritään tekemään asumismuoto, johon ikääntynyt asiakas saa joustavasti palvelut, myös yöhoitoa tai saattohoitoa. Yhteisöllisellä asumisella tavoitellaan sitä, ettei ikääntyneiden tarvitse muuttaa niin useasti kuin viime vuosina, mikä osaltaan hillitsi myös kustannuksia. Tavoitteena on myös, että sosiaali- ja terveyspalvelujen häiriöky-syntä, eli palvelujen kohtaanto-ongelma vähenisi. Eli esimerkiksi yhteydenottoja hätäkeskukseen tai päivystykseen tulisi vähemmän, kun yksinäisyyden ja turvattomuuden kokemukset vähenisivät yhteisöllisessä asumisessa.

Hyvinvointialueella yhteisöllisen asumisen kustannusvaikutuksia kannattaisi oikeastaan seurata siitä näkökulmasta, millaiset kustannukset olisivat, jos ikääntyneiden määrän lisääntyessä palvelut annettaisiin edelleen samalla tavoin kuten ennen yhteisöllistä asumista. Tilastollista dataa on erityisesti viime vuosina kerätty, joten sitä olisi hyödynnettävä nyt yhteisöllisen asumisen kustannusvaikuttavuutta seurattaessa. Erityisesti ikääntyneiden asiakasohjaus on avainasemassa ensinnäkin omaksumassa yhteisöllisen asumisen mallia ja myös tunnistamassa siihen soveltuvia asukkaita. Tärkeää olisikin ottaa myös työntekijät mukaan pohtimaan, millaisia vaikuttavuuden arvioinnin mittareita yhteisöllisestä asumisesta

halutaan organisaatioon; ei pelkkiä kustannusvaikuttavuuden mittareita, vaan myös vaikutavuuden mittareita asukkaiden hyvinvoinnista.

9.4 Vaikuttavuus työntekijälle

Työntekijälle yhteisöllinen asuminen tuo paljon uusia mahdollisuuksia ja näkökulmia verrattuna kotihoitoon tai palveluasumiseen. Työergonomia on lähtökohtaisesti parempi esteettömässä ja ikäystävällisessä asumisessa. Työskentelytilat ovat ergonomisesti tarkasteltuna hyvät verrattuna kotihoitoon. Esimerkiksi hyvä valaistus, kynnyksettömyys ja riittävät pyörähdysympyrät apuvälineiden kanssa toimimiseen helpottavat tarvittavan hoivan antamista. Hankalia työasentoja on vähemmän ja erilaisten työergonomiaa helpottavien apuvälineiden käyttö on mahdollista. Tämä lisää osaltaan työturvallisuutta.

Hajallaan oleviin koteihin toimitettavaan kotihoitoon verrattuna yhteisöllisen asumisen kodit ovat kätevästi samassa rakennuksessa tai rakennuskokonaisuudessa lähekkäin. Siten ajo- tai kävelymatkat vaihtelevissa olosuhteissa jäävät pois. Tällä on vaikutusta sekä fyysiseen turvallisuuteen että työntekijän henkiseen kuormitukseen aikataulupaineen ollessa kevyempi ja työn ja siirtymien ennakoitavuuden ollessa parempi. Eri kotihoidon ammattiryhmien välillä ammattiosaamista pystytään myös kohdentamaan tarkemmin asukkaiden tarpeiden mukaisesti. Monille kotihoidon työntekijöille yhteisöllinen asuminen voi näyttäytyä mielekkäänä ja houkuttelevana työmahdollisuutena, jossa yhdistyvät kotihoidon sekä perinteisen palveluasumisen hyvät puolet.

9.5 Vaikuttavuus kunnalle

Sosiaali- ja terveyspalvelujen kustannukset siirtyvät kunnilta hyvinvointialueille 1.1.2023 alkaen. Ikääntyneet ovat usein juuri sosiaali- ja terveyspalvelujen käytön kannalta nähty kunnalle kustannuksina tuovana, mutta nyt muutoksen myötä ikääntyneet pitäisi nähdä kuntaan verotuloja tuovana. Kuntien kannattaisi panostaa laadukkaisiin yhteisöllisen asumisen ratkaisuihin, jotta omat kuntalaiset saisivat asua omassa kotikunnassa sekä lisäksi hyvin asumisratkaisuin kuntaan olisi mahdollista houkutella myös uusia asukkaita ja paluumuuttajia. Kustannusvaikuttavuutta olisi tässä mahdollisuus seurata kuntalaisten sekä heidän verotulojensa määrällä. Jatkossa kun vastuu työllisyyspalveluista siirtyy kunnille, tarjoaa yhteisöllinen asuminen lukemattoman määrän erilaisia mahdollistavia osallistaa asianosaisia yhteisöllisen asumisen toimintaan esimerkiksi erilaisten työkokeilujen kautta. Tässä JOPA-hanke näkee vahvasti yhteistyön mahdollisuuden eri toimijoiden välillä. Erityisesti arjen sujumista tukevien palveluiden ja yhteisöllisyyden tukemiseen liittyvien osa-alueiden suhteen on runsaasti mahdollisuuksia.

Yhteisöllinen asuminen tuo myös aktiivisuutta kunnan keskusta erilaisten palvelujen kulluttajuuden muodossa; jos palvelut ovat helposti saatavilla, niin niitä myös käytetään. Esimerkiksi hyvä ravintola yhteisöllisen talon yhteydessä houkuttelee niin talon asukkaita, mutta jos mahdollista, niin myös muita kuntalaisia. Tällä saadaan työpaikkoja luomalla houkuteltua kuntaan yrityksiä työntekijöineen, mikä lisää kunnan elinvoimaisuutta. Kaikkiaan kunnat toimivat elinvoimaisuuden edistämisen keskeisenä tekijänä, joten ikääntyneiden yhteisöllinen asuminen antaa nyt mahdollisuuksia ideointiin ja sitä kautta laadukkaiden asuin- ympäristöjen luomiseen.

9.6 Vaikuttavuus yrityksille ja kolmannelle sektorille

Yrityksille yhteisöllinen asuminen tuo uudentyyppisiä mahdollisuuksia liiketoimintaan. Yrityksillä on mahdollisuus osallistua joko asumisen ja palvelujen tai jommankumman osa-alueen tuottamiseen. Yritysten tuottamalle kotihoidolle toiminta yhteisöllisessä asumisessa, joka on esteetön, ikäystävällinen ja asukkaat ovat lähekkäin, on vaikuttavampi tapa tuottaa palveluja kuin hajallaan olevien asukkaiden kotihoidon tuottaminen. Lisäksi yhteisölliseen asumiseen voidaan asukkaille tarjota hyvinvointialueen määrittelemien palvelujen lisäksi vapaaehtoisia palveluja, kuten siivousta, ruokahuoltoa ja erityisosaajien palveluja, kuten jalkahoitoa. Toisaalta yrittäjä voi myös sopia näiden palvelujen tuottamisen alihankinnasta. Työvoiman saantiin yhteisöllisen asumisen tuottamisella voi olla positiivisia vaikutuksia, sillä kotihoidon työntekijän silmissä se voi näyttäytyä mielekkäämmältä, ergonomisemmalta ja joustavammalta kotihoidon tuottamisen tavalta.

Kolmannen sektorin rooli ja mahdollisuudet ovat yhteisöllisessä asumisessa laajat. Kolmas sektori voi olla mukana toteuttamassa asukaslähtöistä yhteisöllistä toimintaa kokonaan tai jonkin osan siitä. Kolmas sektori voi olla myös tuottamassa muita talossa tarjottavia palveluja. Onkin todennäköistä ja toivottavaakin, että sekä yritysten että kolmannen sektorin osalta nähdään jatkossa uusia avauksia erilaisten innovatiivisten ratkaisujen osalta.

9.7 Vaikuttavuuden mittaamisen vaihtoehtoja

Yhteisöllisen asumisen vaikuttavuus ulottuu laajalle alueelle ja sen kaikkia osa-alueita on vaikeaa tai jopa mahdotonta edes hahmottaa. On kuitenkin keskeistä pyrkiä seuraamaan ja mittaamaan vaikuttavuutta asukkaan tilanteeseen ja palvelutarpeen muutoksiin sekä asumisen kestoon, pysyvyyteen ja viihtyvyyteen. Mittaamisesta ja seurannasta olisi mahdollista saada tietoa muun muassa RAI-järjestelmästä, asiakas- ja potilastietojärjestelmästä, sijoittamisen toiminnanohjausjärjestelmästä sekä asiakasraadista ja omavalvonnan keinoin. Yhteisöllisen asumisen taustalla on ollut tarve kehittää joustavampi asumismuoto, joka vastaisi myös niiden kohderyhmien tarpeeseen, joille ei ole tähän saakka kyetty tarjoamaan

ikäystävällisiä asumisratkaisuja sosiaalisen asumisen muotona. Näiden kohderyhmien osalta juuri yhteisöllisyys ja ikäystävällinen asuinympäristö tuovat apua. Seuraavassa on hahmoteltuna muutamia mitattavia asioita ja mittareita, joilla päästään seurannan ja vaikuttavuuden mittaamisen alkuun (kuva 7).

Mittareita ja mitattavia asioita:
RAI-mittarin hyödyntäminen ennen ja jälkeen tiedon vertailussa. Erityisesti turvattomuuden kokemuksen mittaaminen on hyödyllistä ja kertoo vaikuttavuudesta. • RAI:n parametri 0-tilanteessa heti muuton jälkeen • Vertailu uuteen RAI-arvioon esimerkiksi 6kk tai vuosi muuton jälkeen Yhteisöllisen asumisen vaikuttavuuden mittaamiseen soveltuvia RAI-mittareita: • Sosiaalinen vetäytyminen (SOCWD) • Masennuksen oiremittari (DRS) • Itsearvioitu mieliala (DRSSR) • Psykososiaalinen hyvinvointi F1a, osallistuminen sosiaalisiin toimintoihin • Psykososiaalinen hyvinvointi F2, yksinäisyyden kokeminen
Asukasraadeilta saatu palaute siitä, kuinka tyydyttävää yhteisöllinen toiminta on ja mikä osa siitä on aidosti asiakkaista lähtöisin?
Siirtyykö vielä johonkin toiseen asuntoon ja jos, niin mihin siirtyy yhteisöllisestä asumisesta?
Asumisaika yhteisöllisessä asumisessa?
Kuinka moni kolmannen sektorin toimija toimii talossa?
Paljonko asiakkaiden yhteisöllisen toiminnan toiveista toteutetaan?
Kuinka monipuolisia tapahtumia järjestetään?
Omaishoidon määrä talossa
Häiriökysynnän määrä, esimerkiksi päivystyskäynnit PHKS:ssa seuranta-aikana
Yökäyntien määrä ja aihe

Kuva 7. Yhteisöllisen asumisen seurannan ja vaikuttavuuden mittareita.

10 Yhteisöllisen asumisen malli hankkeen kohdekunnissa

10.1 Kärkölän yhteisöllisen asumisen malli

Kärkölässä iäkkäiden asioiden ja asumisen kehittämiseksi on ollut selkeä tahtotila jo pidempään. Kärkölän kunta on tehnyt päätöksen yhteisöllisen asumisen uudisrakennuksen rakentamisesta aivan kunnan keskustaan, kaupan takana olevalle tontille. Yhteisöllisestä asumisesta on tehty aiesopimus hyvinvointialueen kanssa. Hankkeen käynnistyttyä uudisrakennus tulee valmistumaan arviolta vuoden 2024 aikana. Taloon kaavaillaan 20–30 asuntoa. Lisäksi taloon suunnitellaan yhteisiä ja yhteisölliseen toimintaan soveltuvia tiloja, joten kohde sopisi hyvin yhteisölliseen asumiseen. Yhteisöllisen asumisen malli tarkentuu rakentamissuunnitelmien yhteydessä. Kohteen ympärillä on vielä auki olevia kysymyksiä, kuten talon toimintaa pyörittävä palveluntarjoaja sekä operaattori. Yhteisöllisen asumisen taloa on ollut työpajan keinoin ideoimassa joukko kärköläläisiä iäkkäitä, joten iäkkäiden toiveet ja tarpeet talon suunnittelun pohjaksi ovat tiedossa.

Yhteisöllisen asumisen mallin perusajatuksena on tarjota kärköläläisille iäkkäille elämänmakuinen asuinpaikka, jossa jokainen saa toteuttaa yhteisöllisyyttä haluamallaan tavalla. Talon suunnittelun keskiössä tulisi olla esteettömyys, ikäystävällisyys sekä yhteisöllisyyttä tukevat ratkaisut. Asukasvalinnassa pyritään huomioimaan kuitenkin asukkaiden muodostama kokonaisuus, jotta yhteisöllinen toiminta käynnistyy luontevaksi osaksi talon toimintaa heti alkuvaiheessa. Iäkkäillä tulee olla mahdollisuus järjestää asumisensa arki toiveidensa ja arvojensa mukaisesti. Yhteisöllisen asumisen talon toiminnan tavoitteena tulisi olla tarjota jokaiselle jotain. Tavoitteen taustalla on tukea toimijuutta ja käytössä olevien voimavarojen hyödyntämistä sekä vahvistamista.

10.1.1 Yhteisöllinen toiminta

Pienessä kunnassa, kuten Kärkölässä yhteisöllisen asumisen talon yhteisiä tiloja tulisi voida hyödyntää niin talon asukkaiden käyttöön kuin myös kunnassa toimivien muiden tahojen käyttöön. Tämä merkitsisi, että tilasta tulisi kunnan yhteinen ”olohuone” jossa eri tahot, esimerkiksi kunta, seurakunta ja kolmannen sektorin tahot voisivat järjestää toimintaa. Näihin toimintoihin osallistumalla talo ja mahdollisesti myös sen asukkaat tulisivat tutuiksi kunnan iäkkäille. Tämän madaltaisi kynnystä siirtyä taloon asumaan omaa tilannetta ennakkoidenkin. Monisukupolvinen toiminta toisi taloon elämänmakua ja vaihtelevuutta. Toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa olisi kuitenkin huomioitava, että asumisen rauha ei missään vaiheessa häiriintyisi. Toimintaan osallistumisen tai sen seuraamisen tulisi olla täysin vapaaehtoista vailla velvoitteita. Pysyvästi tai tilapäisesti rauhaisampaa elämistä kaipaavalle tulee olla siihen mahdollisuus.

10.1.2 Talon palvelut

Hankkeen aikana iäkkäiden toiveissa on tullut esille, että talosta löytyisivät ainakin yhteiskäyttöön tarkoitetut sauna ja pyykitupa. Erilaisille palveluntarjoajalle, kuten hierojalle ja jalkahoitajalle, olisi suosituksena varata tila. Tässä tilassa eri ammatinharjoittajat voisivat vuorotella. Tilasta voisi muuntojoustavuuden näkökulmasta muodostaa sellaisen, että se mahdollistaisi taloon lääkehuoneen rakentamisen jälkikäteen. Toinen mahdollisuus olisi muuntaa yksi asunto muuhun käyttöön.

Iäkkäiden ruokahuoltoon olisi hyvä löytää joustavia vaihtoehtoja huomioiden iäkkäiden tarpeiden monimuotoisuus. Kaikissa asunnoissa on keittiö tai ruoanlaittopiste, joten osa iäkkäistä tekee kaiken ruoan itse valmistaen. Osa turvautuu valmiisiin aterioihin. Myös välimuotoisia tarpeita on, jolloin iäkäs tekee vain osan ruoastaan itse. Siten esimerkiksi jakelu-keittiö tai sopimus paikallisen ravintolayrittäjän kanssa esimerkiksi lounaiden toimittamisesta asukkaille erikseen sovittavien listojen mukaisesti voisi olla ratkaisu. Piha-alueelle olisi mieleistä varata grillipaikka, jota voitaisiin hyödyntää yhteisissä herkkuhetkissä lähinnä kesäaikaan. Läheisen kaupan kanssa voitaisiin sopia ostosten toimittamisesta suoraan asukkaiden kotiin, mikäli iäkkään toimintakyky ei mahdollista itse asiointia kauppaan. Hyvä olisi huomioida myös saattajapalvelun järjestäminen kauppa-asiointiin sitä tarvitseville iäkkäille. Näin pystyttäisiin tukemaan iäkkään itsenäisyyttä ja omien valintojen tekemistä mahdollisimman pitkään. Pyykkihullon tulisi olla mahdollista asukkaan itsensä toteuttamana tai ostettavana erillisenä palveluna.

10.2 Padasjoen yhteisöllisen asumisen malli

Padasjoen kunta on Päijät-Soten JOPA-hankkeen myötävaikutuksella toteuttanut asumisen kyselyn yli 65 vuotta täyttäneille kuntalaisille keväällä 2022. Vastausprosentti kyselyyn oli 58,5 % eli yli 700 kuntalaista otti kantaa asumisen asioihin. Kuntalaisista muun muassa 83 vastaajaa ilmoitti, ettei pysty asumaan nykyisessä kodissaan, jos toimintakyky heikkenee. Asumisen toiveissa korostuivat itsenäinen senioriasuminen sekä yhteisöllinen asuminen. Valtaosa vastaajista toivoi voivansa asua Padasjoella. Lisäksi asumisen toiveena oli kohtuullinen hintataso sekä sijainti lähellä palveluja. Padasjoen vanhus- ja vammaisneuvosto teki aloitteen kunnanhallitukselle yhteisöllisen asumisen rakentamisen selvittelystä elokuussa 2022. Yhteisöllisen asumisen rakentamisen selvitys on kirjattuna Padasjoen kunnan 2023 vuoden toimintasuunnitelmaan. Erilaisina vaihtoehtoina on esitetty joko uuden rakentamista tai vanhan asuntokannan saneerausta kunnan keskustaan. Konkreettisia päätöksiä rakentamisesta tai rakennuksen sijainnista ei ole tehty. Keskusteluna sijainnista on

kuitenkin käyty muun muassa Visapuiston ympäristöstä, jossa tällä hetkellä vammaispalvelujen asumista sekä senioriasumista.

Hanke näkee ikääntyneiden toiveet ja tarpeet huomioiden tärkeänä, että kohde sijaitisi keskeisellä paikalla lähellä palveluja, esteettömien ja tasaisten reittien varrella esimerkiksi lähellä kauppia. Koska Padasjoella on melko vähän tarjolla tavallista, esteetöntä senioriasumista tai se on jo rakennuskannaltaan ikääntynyttä, voisi olla tarpeen pohtia samaan kokonaisuuteen sekä senioriasumisen että yhteisöllisen asumisen rakentamista. Kokonaisuutta kannattaisi myös tarkastella kunnan muun toiminnan kannalta; millaisia rakentamisen uudistuksia lähitulevaisuuteen on kunnalla tulossa ja olisiko näitä hyödynnettävissä samaan rakennuskokonaisuuteen. Samoissa rakennuskokonaisuuksissa ikääntyneiden asumisen kanssa on ollut eri paikkakunnilla esimerkiksi kirjasto, liikunta- tai muita harrastetiloja, päiväkotitai ravintolatiloja. Rakennusta kannattaa miettiä myös muuntojoustavuuden kannalta, eli millaisia käyttötarpeita olisi esimerkiksi 20 tai 40 vuoden kuluttua.

Padasjoella kuntalaiset osallistuivat erittäin aktiivisesti asumisen ennakkoinnin kyselyyn. Ikääntyneiden asumisen kehittäminen on ajankohtainen aihe Padasjoella, joten hanke näkee, että jatkossa asumiskohteen suunnittelussa olisi ikääntyneet kuntalaiset hyvä myös ottaa mukaan. Tämä voisi tapahtua esimerkiksi erilaisin työpajamenetelmin ikääntyneitä kuntalaisia osallistaen.

10.2.1 Yhteisöllinen toiminta

Hanke näkee tärkeänä, että taloon tulisi yhteisöllisiä tiloja - kohtaamisen paikkoja niin talon asukkaille kuin myös mahdollisesti muille kuntalaisille. Yhteisölliset tilat tulisi olla hyvin saatavutettavissa, normaalien kulkureittien varrella yhteisöllisen asumisen talossa. Eri kunnissa yhteisöllisiä tiloja ikääntyneiden asumisen rakennuskokonaisuuksissa ovat hyödyntäneet esimerkiksi kunnan eläkeläisjärjestöt, vanhusneuvostot ja seurakunta. Tämä madaltaa kynnystä niin talon asukkaille osallistua toimintaan tai puolestaan muille kuntalaisille talo tulee tutuksi, jolloin taloon on helpompi mahdollisesti myöhemmin muuttaa.

Jos Padasjoella päädytään rakentamaan uutta tai saneeraamaan vanhaa rakennuskantaa yhteisölliseksi asumiseksi Visapuiston ympäristöön, olisi hyvä mahdollisuus hyödyntää yhteistä toiminnan järjestämistä vammaispalvelujen yksikön kanssa ainakin osittain esimerkiksi isompien tapahtumien osalta. Myös esimerkiksi kunnan järjestämä päivätoiminta kaikkein toimijoinen voisi hyödyntää yhteisiä tiloja. Yhteisöllisessä toiminnassa on huomioitava, että toimintaa järjestetään talon asukkaiden toiveiden mukaisesti ja että osallistuminen on vapaaehtoista. Yhteisöllistä toimintaa on mahdollistamassa yhteisökoordinaattori asukkaiden toiveiden mukaisesti.

10.2.2 Talon palvelut

Hankeen aikana on tunnistettu, että talosta olisi hyvä löytyä asukkaiden käyttöön ainakin sauna ja pyykkitupa, joita asukkaan toimintakyvyn mukaan on mahdollista käyttää itsenäisesti tai tarpeen mukaan saada apua kotihoidolta. Erilaisille palvelutarjoajille, kuten jalkahoitajalle, hierojalle ja parturi-kampaajalle voisi myös olla tilaa, jossa palvelutarjoajat vuorottelevat. Tilojen muuntojoustavuuden kannalta on olisi hyvä pohtia esimerkiksi valmiutta lääkehuoneeseen tai muihin tiloihin. Moni iäkäs hyötyisi myös kuntosalitiloista senioreille soveltuvine laitteineen yhteisöllisessä talossa.

Yhteisöllisessä asumisessa asukkaiden ruokailun toteutus on monimuotoista; koska asunnoissa on omat keittomahdollisuudet, saattaa joku asukkaista haluta valmistaa ruokansa kokonaan itse omassa asunnossaan. Joku taas mielellään hyödyntäisi talosta saatavia aterioita. Rakennuksen suunnittelussa on tarpeen miettiä esimerkiksi jakelukeittiön mahdollisuutta tai yhteistyötä esimerkiksi ravintolayrittäjän tai muun toimijan kanssa siten, että ainakin lounas olisi saatavilla talosta. Myös muihin ateriointeihin on hyvä miettiä soveltuvia tiloja ja ratkaisuja, sillä iäkkäiden ruokahalua usein lisää se, että voi syödä muiden seurassa. Yhteisissä tiloissa voisi olla myös keittiöpiste liesineen ja vesipisteineen, jotta mahdollistuisi asukkaiden itse toteuttamina esimerkiksi yhteiset kahvihetket pullan leipomisineen. Kesää ajatellen kannattaa myös pohtia soveltuvia ulkotiloja esimerkiksi yhteisiin grillihetkiin.

Erilaisiin asiointipalveluihin esimerkiksi kauppaan tai apteekkiin olisi hyvä käydä keskustelua paikallisten yrittäjien kanssa kotikuljetusmahdollisuuksista sellaisille asukkaille, joiden toimintakyky ei mahdollista enää omaa asiointia. Puolestaan niiden asukkaiden kanssa, joilla toimintakyky mahdollistaa vielä avustettuna kulkemisen asiointiin, voisi pohtia esimerkiksi vapaaehtoisten tai työllistettyjen mahdollisuutta saattajina.

Kaikkiaan palveluissa ja toiminnoissa yhteisöllisessä asumisessa olisi hyvä pohtia kunnan kaikkien eri toimijoiden, esimerkiksi niin yritysten, kolmannen sektorin, järjestöjen, vapaaehtoistyön, työllisyyspalvelujen tai seurakunnan mahdollisuuksia kokonaisvaltaisesti asukkaiden toimijuuden tukemisessa. Tarkoituksena on, että yhteisöllisen asumisen kohteessa olisi aktiivista toimintaa niin talon asukkaille kuin muillekin kuntalaisille.

11 Pohdinta

11.1 Hankkeen vaiheet

JOPA-hanke alkoi elokuun lopulla 2021. Hankkeeseen rekrytoitiin onnistuneesti hyvin erilaisen taustan omaavat projektityöntekijät ja projektipäällikkö. Jokaisen taustaa ja vahvuuksia kyettiin hyödyntämään monipuolisesti projektin kuluessa. Alkuvaiheessa hanke keskittyi keräämään yleistä tietoa ikääntyvien asumisesta ja sen tilanteesta Päijät-Hämeessä. Lisäksi selvitettiin iäkkäiden palvelutarvetta maakunnassa. Melko pian aloituksen jälkeen hankkeessa työskentelevät tekivät havainnon, että vanhuspalvelulain toisen vaiheen uudistuksessa sosiaalihuoltolain asumista koskeva pykälä on uudistumassa. Hanketiimi vertaili JOPA-hankkeen taustaa ja tavoitteita uuden lain tavoitteisiin sekä tulevaan lakiluonnokseen. Havaittiin, että olisi synergististä yhdistää nämä kaksi asiaa niin, että JOPA-hanke mukauttaisi yhteisöllisen asumisen mallin uuden lain mukaiseksi. Näin tuleva hyvinvointialue olisi hyvin valmistautunut tulevaan lakiin ja sen mukaista yhteisöllistä asumista päästäisiin toteuttamaan heti vuoden 2023 alusta, jolloin lain on tarkoitus tulla voimaan. Epävarmuutta päätöksen taustalle aiheutti lain etenemisen epävarmuus. Hallituksen tahtotila näytti kuitenkin selvältä kuten myös lain yhteisöllisen asumisen osuus, joten hanketiimi piti lain etenemistä todennäköisenä. Luonnollisesti epävarmuus lain etenemiseen liittyen vaikutti sekä hankkeen että sidosryhmien toimintaan ja asennoitumiseen konkretian puuttuessa. Haasteita aiheutti myös koronapandemia, joka hankaloitti aktiviteettien käytännön toteutusta.

Hankkeen tekemät valinnat osoittautuivat viisaaksi ratkaisuksi, sillä hankkeen kohdekuntiin Kärkölään ja Padasjoelle ei hankeaikana ennättänyt syntyä yhteisölliseen asumiseen soveltuvaa kohdetta, jossa JOPA-mallia olisi voitu viedä käytäntöön. Muutakaan selkeästi yhteisöllisen toiminnan pilotointiin soveltuvaa kohdetta ei ollut hankkeen aikana näköpiirissä. Siten oli perusteltua edetä yhteisöllisen asumisen mallin osalta niin, että sen prosessit sulautettaisiin osaksi organisaation nykyistä toimintaa. Samalla hanke pääsi kehittämään organisaatiota valmiimmaksi vastaanottamaan yhteisöllistä asumista.

Hanke pyrki alusta alkaen lisäämään yleistä keskustelua iäkkäiden asumisen kehittämisestä, asumisen ennakoinnista sekä yhteisöllisestä asumisesta Päijät-Soten alueella. Keskusteluja käytiin kuntien ja yritysten kanssa hyödyntäen kaikkia havaittuja mahdollisuuksia nostaa asiaa esille. Päijät-Soten viestinnän kanssa tehtiin jatkuvaa yhteistyötä nostaen hankeaikana erilaisia ajankohtaisia teemoja sekä sisäisessä että ulkoisessa viestinnässä esille. Viestinnän kanavia hyödynnettiin monipuolisesti. Teemat olivat esillä paikallisissa ja alueellisissa lehdissä, somekanavissa sekä yhtymän intra- ja extranetissä. Viestintää

hyödynnettiin myös erilaisten tapahtumien näkyväksi tekemisessä. Hanke valmisteli viestintää varten myös muutamia blogitekstejä, joita viestintä pystyi hyödyntämään lähes sellaisenaan. Hanketiimin kokemus oli, että yhteisöllisen asumisen ja asumisen ennakkoinnin ympärillä olevat teemat tuntuivat kiinnostavan mediaa ja viestinnän kohteita kohtuullisen paljon. Kokemuksemme mukaan erityisesti ikäystävällisestä asumisesta ja asumisen ennakkoinnista tulisi keskustella mediassa jatkossakin paljon nykyistä enemmän.

11.1.1 Hankkeen vaiheet Kärkölässä

Kärkölässä kunnan resursointia iäkkäiden asioiden ajamiseen helpotti samanaikainen osallistuminen ympäristöministeriön rahoittamaan Eloisaa - asumista senioreille Kärkölässä - hankkeeseen. Eloisaa-hankkeen järjestämässä kyselyssä kuntalaiset olivat jo aiemmin tehdyssä iäkkäiden asumiseen liittyvässä kyselyssä ilmaisseet tahtotilansa asumisen kehittämiseen. Siten uutta kyselyä ei ollut JOPA-hankkeen aikana mielekästä toteuttaa. Paikallinen vanhus- ja vammaisneuvosto sekä eläkeläisjärjestöt ajoivat asiaa eteenpäin. Kunnassa oli visio uudisrakennuksen rakentamisesta aivan kunnan keskustaan erään elintarvikeliikkeen takana olevalle tontille. Kunnasta vastuussa oleva projektisuunnittelija tapasi useamman kerran kaikkia toimijoita, jotka ovat avainasemassa hankkeen edistämisen suhteen. Näihin kuuluivat sekä oman tuotannon kotihoidon että ostopalveluiden kotihoitopalveluja tuottavan yhdistyksen henkilökunnan tapaamiset ja infot. Lisäksi tavattiin yksityisen asumispalveluja tuottavan yrityksen avainhenkilöitä sekä seurakunnan edustajaa. Yhteistyö kunnan kehityspäällikön ja senioriohjaajan kanssa oli jatkuvaa ja saumatonta. Kaikkien toimijoiden yhteinen toive oli täysin sama: nykyinen palvelujärjestelmä ei vastaa kaikkien iäkkäiden tarpeisiin ja iäkkäiden monimuotoista asumista tulisi kehittää.

JOPA-hanke järjesti yhdessä kohdekunnan kanssa iäkkäille kuntalaisille työpajan, jossa ulkopuolisen palvelumuotoilijan avulla pyrittiin selvittämään iäkkäiden tahtotilaa mahdollisen tulevan iäkkäiden asumisen rakennuksen tilojen ja toiminnan suhteen. Työpaja oli hyvin suosittu ja sen pohjalta tiivistyi näkemys iäkkäiden tarpeet täyttävästä yhteisöllisen asumisen talosta. Työpajan tarjouskierrosten haasteet ja koronarajoitukset aiheuttivat viivettä työpajan toteutukseen, mutta lopulta työpaja päästiin toteuttamaan alkuvuodesta 2022. Työpajan antina kunta sai hyvää tietoa iäkkäiden asumisen kehittämisen suunnasta. Työpajasta saatiin myös konkretiaa tulevan uudisrakennuksen suunnitteluun.

JOPA-hankkeen kohdekuntana mukana ollut Kärkölän kunta oli hyvin tietoinen tahtotilasta ja pyrki omilla toimillaan edesauttamaan rakennushankkeen etenemistä. Hankkeen edetessä yhteistyö- ja vastuukysymykset nousivat Kärkölän ja Päijät-Soten välillä keskusteluun. Tämä oli ymmärrettävääkin, sillä linjauksia tämän vielä epävarman lain suhteen ei vielä tuolloin ollut olemassa. Erityisesti rakentamisen rahoitukseen ja mahdolliseen

välivuokraukseen liittyvät kysymykset olivat ymmärrettävästi esillä. Kaikkiaan Kärkölän jo valmiiksi vahva tahtotila edesauttoi myös JOPA-hankkeen tavoitteiden edistymistä hanke-aikana. Käytyjen neuvottelujen jälkeen Kärkölä ja tuleva hyvinvointialue tekivät aiesopimuksen yhteisöllisestä asumisesta Kärkölässä. Tämän siivittämänä Kärkölän kunta teki päätöksen iäkkäiden asumiseen tarkoitetun rakennuksen rakentamisesta aiotulle paikalle aivan kunnan keskustaan. JOPA-hankkeen hankekauden loppuvaiheessa rakennushankkeen valmistelu on käynnissä ja seuraavassa vaiheessa etsitään hankkeesta kiinnostuneita tahoja sen toteuttajaksi.

11.1.2 Hankkeen vaiheet Padasjoella

Padasjoella hanke keskittyi edistämään keskustelua iäkkäiden asumisvaihtoehtojen kehittämisestä. JOPA-hanke oli Padasjoella tukemassa keväällä 2022 kunnan tekemää yli 65-vuotiaille suunnattua asumisen ennakkoinnin kyselyä, johon saatiin huima vastausprosentti: 58,5 %. Kyselyssä ilmeni tarpeita ja toiveita kehittää niin yhteisöllistä kuin tavallista senioriasumistakin kunnassa. Iäkkäiden kuntalaisten vahva tahtotila ja toiveet asumisen kehittämiseksi tuotiin täten näkyväksi.

Kunnasta vastuussa oleva projektisuunnittelija on JOPA-hankkeen aikana tavannut useampaan otteeseen kunnan johtavia viranhaltijoita sekä kunnanhallitusta ikääntyneiden asumisen edistämisen suhteen. Lisäksi vanhus- ja vammaisneuvostossa sekä eläkeläisjärjestössä on käyty useampaan otteeseen kertomassa asumisen kehittämisen mahdollisuuksista. Tapaamisia on ollut myös kolmannen sektorin toimijoiden, yritysten ja seurakunnan kanssa. Päijät-Soten organisaation sisällä yhteisöllisen asumisen ajatusmallia ja tietoa on viety henkilökunnalle Padasjoella kotihoitoon, asumispalveluihin sekä vammaispalveluihin.

Padasjoen kunnassa ei ole vielä muodostunut selkeää suunnitelmaa ja päätöstä yhteisöllisen asumisen rakentamisesta tai kohteen sijainnista Päijät-Soten JOPA-hankkeen aikana. Vuodelle 2022 Padasjoen kunnalla ei ollut mahdollisuutta suunnitteluresurssiin ikääntyneiden asumisen kehittämiseksi. JOPA-hankkeen puolesta kuitenkin erilaisia vaihtoehtoisia ratkaisuja asumisen kehittämiseksi pohdittiin yhdessä kunnan toimijoiden kanssa.

Ikääntyneiden asumisen kysely keväällä 2022 antoi vahvaa valtuutusta kuntalaisten puolesta kehittää asumista. Vanhus- ja vammaisneuvoston aloitteesta kunnanhallitus päätti ottaa vuoden 2023 toimintasuunnitelmaan yhteisöllisen asumisen kehittämisen kuntaan. Padasjoen kunnan syksyn 2022 valtuustoseminaarin osana oli myös tutustuminen ikääntyneiden seniori-/yhteisöllisen asumisen kohteeseen Etelä-Pohjanmaalla, mikä herätti vahvaa kiinnostusta ja kehittämisintoa myös Padasjoelle. JOPA-hanke on pyrkinyt tukemaan myös kohdekuntien Padasjoen ja Kärkölän välistä yhteistyötä ja vuoropuhelua yhteisöllisen

asumisen suunnittelussa. JOPA-hanke näkee tärkeänä sen, että Padasjoella hankkeen myötävaikutuksella ikääntyneiden asumisen kehittämisen teema on noussut vahvasti esiin sekä ikääntyneet kuntalaiset ovat ottaneet kantaa asumisen kehittämisen tarpeista. Iso osa asumisen kyselyyn vastaajista ilmoitti haluavansa olla mukana myös tarkemmassa suunnittelussa, joten hanke näkee tärkeänä myös jatkoa ajatellen, että ikääntyneet kuntalaiset otetaan mukaan konkreettiseen asumisen suunnitteluun kunnassa.

11.2 Näkemyksiä yhteisöllisen asumisen tulevaisuudesta

Hanketiimin yhteinen näkemys oli, että hanke oli erittäin ajankohtainen. Samalla näimme, että päätös integroida alueellinen yhteisölliseen asumiseen valmistautuminen hankkeeseen oli perusteltua. Jo alkuvaiheessa huolenaiheeksi nousi tulevaisuutta ajatellen iäkkäiden monimuotoisen asumisen kehittämisen yhteistyö ja yhdyspinnat. Tämän tarvetta korostaa yhteisöllisen asumisen lisäämisen tavoitetila, johon pääsemisen edellytys on kaikkien toimijoiden saumaton yhteistyö. Etenkin yhteisöllisen asumisen edistämistä ja koordinointia tarvittaisiin, sillä yhteisöllisen asumisen tarjonnan osalta hyvinvointialue on osin yritysten ja kolmannen sektorin varassa. Ilman edistämistä ja hyvää yhteistyötä mittavaan asuntotuotannon kasvuun ei välttämättä päästä. Tämän tarpeen nostammekin jatkokehittämisen tarpeen painopisteeksi heti vuodenvaihteen jälkeen.

Yhteisöllinen asumisen aivan uutena sosiaalisen asumisen muotona vaatii myös aivan uudenlaista ajattelua. Ajattelun perustana tulisi olla iäkkään voimavarojen tunnistaminen ja hyödyntäminen jo ennakoiden. Tämä ei ole helppoa, sillä nykyiset sosiaalisen asumisen muodot kohdistuvat myöntämisperusteiden ohjaamana niihin iäkkäisiin, joiden toimintakyky on jo huomattavan heikko. Siksi ammattilaisten kouluttamisesta toimijuuden ja osallisuuden tukemiseen tulee pitää jatkossakin huolta. Yhteisöllisen asumisen asiakkaita tulisi palvelemisen sijaan auttaa ja opastaa suoriutumaan itsenäisesti mahdollisimman hyvin arjen toiminnoista. Tähän kuuluu myös yhteisölliseen toimintaan tukeminen ja kannustaminen. Iäkkäs voimaantuu huomattuaan itsessään vielä aktiivisen toimijan ja vaikuttajan potentiaalia sekä kokiessaan itsensä tarpeelliseksi. Tämä toiminnanmuutos edellyttää erityisesti yhteisöllisen asumisen palveluntuottajilta, lähinnä kotihoidolta, aivan uutta tulokulmaa iäkkäiden kohtaamiseen.

Pitkällä aikavälillä Päijät-Hämeeseen odotetaan jopa kahta tuhatta yhteisöllisen asumisen asuntoa. On odotettavissa, että asuntojen lisääntyvä määrä edellyttää hyvinvointialueen organisaatiolta muokkautumista tilanteeseen, sillä yhteisöllisen asumisen hyödyt optimoidaan jatkuvalla yhteistyöllä palveluntuottajien kanssa. Yhteistyön keskiössä ovat asiakkaat, eli taloissa asuvat iäkkäät, joiden fyysisen ja psyykkisen toimijuuden monimuotoisuudesta jokaisen yksikön tasolla tulee huolehtia. Se edellyttää jatkuvaa vuoropuhelua yksiköiden

vastuuhenkilöiden ja yhteisökoordinaattoreiden kanssa. Tämän kokonaisuuden optimointiin keskittyvä yksikkö tai tulosalue on näkemyksemme mukaan onnistumisen edellytys.

Liite 1. Yhteisöllinen asuminen: tarkistuslista rakennuksen ja asuntojen soveltuvuuteen

Ominaisuudet	Kyllä	Ei	Selvitettävä
Rakennuksen sijainti on lähellä palveluja			
Rakennuksen sisäänkäynti on esteetön ja ka- tettu			
Rakennuksen sisäänkäynnin läheisyydestä löy- tyy apuvälineparkki			
Apuvälineparkista löytyy sähköllä toimivien kul- kuvälineiden latauspisteitä			
Maaston muodot mahdollistavat asukkaiden liikkumisen palvelujen ja talon välillä			
Palvelujen ja talon välisellä matkalla ei ole es- teitä, jotka estävät apuvälineillä liikkumisen			
Rakennus on esteetön			
Asuntojen koko on minimissään noin 30 m2			
Asunnot ovat esteettömiä			
Asuntojen valaistus on riittävä iäkkäälle			
Pistorasiat on sijoitettu hyvälle käyttökorkeu- delle			
Asunnoissa on wc-kylpyhuone			
Wc:ssä on erityisryhmille soveltuva korkeampi wc-istuin tukikahvoineen			
Wc-kylpyhuoneessa on riittävästi tukikahvoja			
Asunnoissa on keittiö tai ruoanlaittopiste			
Asuntojen keittiöissä on kylmälaitteet ja vesi- piste			
Kodinkoneet on sijoitettu hyvälle käyttökorkeu- delle			
Turvaliesi, liesivahti tai turvaliesituuletin			
Asunnoissa ei ole kynnyksiä			
Jos matalia kynnyksiä on, niin onko niihin integ- roitu luiskat?			
Asuntojen ovien leveys mahdollistaa apuväli- neillä liikkumisen			
Ovet aukaistavissa apuvälineellä liikuttaessa			
Makuuhuoneessa tai makuualkovissa on ikkuna			
Makuuhuone tai -alkovi on mitoitettu niin, että vähintään vuoteen toisella puolella on tilaa pyörätuolilla liikkumiselle			
Kerrostalossa on riittävän kokoinen hissi, jota voi käyttää pyörätuolilla kulkeva			
Rakennus täyttää paikallisen paloviranomaisen asumis- ja poistumisturvallisuuden minimivaati- mukset			

Luonnollisilla kulkuväylillä on kohtaamisen paikkoja			
Rakennuksesta löytyy yhteisölliseen toimintaan soveltuva tila			
Asunnoissa on mahdollisuus tuloilman jäähdytykseen			
Kiinteistössä on kattava ja kuuluva WLAN-verkko tai valokaapelointi asunnoissa			
Asunnoissa on ovipuhelin			
Talossa on yhteinen ruokailutila			
Talossa on tila palveluntuottajille			
Talossa on pyykkitupa			
Talossa on sauna			